

ЮГОЗАПАДЕН
УНИВЕРСИТЕТ
„НЕОФИТ РИЛСКИ“
УЛ. ИВАН МИХАЙЛОВ 66
2700 БЛАГОЕВГРАД

SOUTH-WEST
UNIVERSITY
„NEOFIT RILSKI“
66 IVAN MIHAILOV STR.
2700 BLAGOEVGRAD

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
ПРАВНО – ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ИСТОРИЯ“

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация

за присъждане на образователна и научна степен “доктор”

на тема:

Монети и монетни находки
от I – III век в Югозападна България

Докторант: Марина Борисова Дойчинова

Научен ръководител: проф. дин Иля Симеонов Прокопов

Благоевград, 2023

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита на разширено заседание на Катедра „История“, проведено на 08.04.2022г. (I част) и 17.05.2022 г. (II част).

Дисертационният труд се състои от едно книжно тяло. Общ обем – 296 страници. Книжното тяло съдържа: въведение, три глави, заключение – общо текстова част 253 страници и библиография – 350 заглавия. Приложения – 14 броя таблици, 14 броя диаграми, 12 броя картни схеми; каталог на основните монетни типове.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 2023 г. от ... часа в на заседание на научното жури в състав:

проф. д.н. Калин Порожанов - Югозападен университет „Неофит Рилски”

проф. д.н. Васил Марков - Югозападен университет „Неофит Рилски”

проф. д-р Дочка Владимирова-Аладжова - Национален археологически институт с музей – БАН

проф. дин Диляна Ботева-Боянова - СУ „Св. Климент Охридски”, Исторически факултет

доц. д-р Юлия Цветкова - СУ „Св. Климент Охридски”, Исторически факултет

ВЪВЕДЕНИЕ

Събраната, обобщена и анализирана информация от разглеждания период в настоящото изследване не преобръща непременно едрите контури на известните ни обяснения, но благодарение на нея разбирането на римското стопанско минало става по-надеждно, тъй като вече се стъпва върху по-плътен исторически материал. Изучаването на римските монети и монетни съкровища е предмет от първостепенно значение както за монетната история, така и за римската история въобще. Настоящият дисертационен труд представлява опит в бъдещото по-добро разбиране по темата.

ЦЕЛИ

Събиране и извършване на обстоен анализ на информацията, „извлечена“ от нумизматичният материал в Югозападна България в периода от I – III в. сл. Хр.;

На базата на събрания, анализиран и обобщен нумизматичен материал да се извърши синтез, даващ на изследването приносен характер;

Да представи обзорна картина за характеристиката на монетната циркулация, като пряко отражение на социално-икономическия и политически живот в периода I – III в. сл. Хр.;

Значителният обем на научната информация и ясното съзнаване на нейната значимост породиха желанието за възможно най-пълно и подробно представяне на резултатите от тези проучвания с максимално подробни данни за картината. Изследването не претендира за тотална изчерпателност по темата, засягаща колективните монетни находки и монетната циркулация в периода. Предвид така поставените цели, проучването си поставя следните конкретни задачи:

ОСНОВНИ ЗАДАЧИ

Да се направи обстоен преглед на колективните и единичните монетни находки;

Да се очертаят, доколкото е възможно, ясни географски и хронологически граници на разглеждания регион;

Да се изготви подробен опис на находките по примера на *Inventory of Greek Coin Hoards* и *Inventory of Coin Hoards in Bulgaria* (ОКМНБ), но с включени подробности и коментари;

Да се изготви каталог, представящ само основните типове монети.

Да се представи характеристика на монетната циркулация и парично обращение в периода I – III в. в изследвания район.

Акцент в работата е анализът на провинциалните монетосечения и емисиите, посветени на членовете на императорските семейства. Второстепенни задачи на дисертационния труд са да се проследи историческата ситуация през избрания период от историята на римската империя – от I век до III век, както и представянето на основните типове монетосечения и техния характер.

МЕТОДИКА

Основните изследователски методи, които ще използва авторът, са следните:

общи методи: обобщение, аналогия, анализ и синтез.

Частни методи: наблюдение и анализ на наличната информация от българската нумизматика;

Сравнение и описание;

Работа предимно с нумизматичните колекции в съответните райони/области, както и работа на терен при възможност;

Изследването е върху конкретен исторически и нумизматичен материал, който обхваща определена територия.

При обработката на материала е приложен статистическият метод. Единичните монети и монетните находки са представени в инвентар (колективни находки), за чието изработване са приложени два подхода – описателен и графичен. Методиката на работа и начините на представяне в голямата си част са предопределени от характера, вида и достъпа до материалите и публикациите. Те са съобразени с конкретните особености на територията и характера на монетната циркулация. Акцентът е предимно върху монетните находки (колективни и единични), открити при археологически проучвания в областите София и Благоевград.

ХРОНОЛОГИЧЕСКИ ОБХВАТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Хронологическият обхват на настоящото изследване обхваща първия период на Римската империя наречен с условния термин Принципат (27 г. пр. Хр. – 284 г.). Горната граница на изследването е съобразена с реформата на император Диоклециан. Проведената от него през 294 г. монетна реформа, дава изцяло нов облик на монетната система, въвеждайки в обращение нови типове монети.

Новите политически и икономически условия в средата и края на III в. налагат коренни промени в организацията на Римската империя. С реформите на император Диоклециан (284 – 305) приключва т. нар. система на „Принципата“ и започва последният етап от многовековното развитие на Римската империя – „Доминатът“. Това е и времето, в което следва окончателното разделение на империята на Източна и Западна. Последващите настъпили промени и монетосечения не са обект на настоящия дисертационен труд.

Периодът от I – III в. в развитието и историята на Римската империя е изключително интересен и наситен със събитийност. Убедено можем да кажем, че това е и най-могъщият период в историята на Римската империя.

В тези приблизително три века са вписани управленията на пет императорски династии. Първата от тях е Юлиево-Клавдиевата династия (27 г. пр. Хр. – 14). Следва династията на Флавиите (69 – 96). От 96 – 192 г. е периодът на Нерво-Антониновата династия, а от 192 – 235 г. е този на Северите. В последните 49 г. от Римския Принципат е вписано управлението на 26 императора. Това е т. нар. период на Войнишките императори. Повечето от тях не принадлежат към знатни римски фамилии.

В дисертационния труд са включени достъпните и известни колективни монетни находки (монетни съкровища) и единични монети от изследвания район в периода от I до III в.

Движението на паричните масиви винаги е било и ще бъде показателно за функционирането на дадено общество – икономически, социално и културно. През всички исторически епохи светът винаги е бил ръководен от силата на парите. Тяхното движение през вековете ни дава ясна картина за случващите се събития. Парите са и най-устойчивият паметник, от който е възможно нашите съвременници да узнаят повече за историята и битието на много народи, които не са имали писменост.

НУМИЗМАТИЧНИ ФОНДОВЕ В ЮГОЗАПАДНА БЪЛГАРИЯ

За осъществяване на целите и задачите на изследването са използвани нумизматични и археологически материали от фондовете на общо осем музея в Югозападна България:

- 1.) РИМ – София;
- 2.) НАИМ – БАН;
- 3.) РИМ – Перник,
- 4.) РИМ – Кюстендил ,
- 5.) РИМ – Благоевград ,
- 6.) АМ – Сандански,
- 7.) ОИМ – Гоце Делчев,
- 8.) ИМ – Петрич.

В дисертационния труд са включени, както публикувани, така и непубликувани бронзови и сребърни монети от периода I – III в.

Без съмнение през годините музейните фондове са ставали жертви на посегателства и въпреки това, изваждането най-вече на съществуващото носи значимо познание. Освен безспорно по-богата фактология, запазените нумизматични материали привнасят важни нови нюанси и разнообразие: открояват се характерни лица и нови типажки, очертава се по-фина периодизация, излизат скрити монетарни форми. Новооткритото не преобръща непременно едрите контури на известните ни обяснения, но благодарение на него разбирането на римското стопанско минало става по-надеждно, тъй като вече се стъпва върху по-плътен исторически материал, а не само върху догадки.

СТРУКТУРА

Избраната методика на изследване намира пряко отражение в структурата на настоящата работа:

Въведение, в което се представят изборът на избраната тема, заложените цели и задачи.

Глава Първа. Кратка предистория. Историографски преглед. Нумизматични онлайн база данни. Римски монетни реформи в периода I - III век.

Глава Втора. Анализ на монетни находки (колективни и единични). Изводи и коментари.

Глава Трета. Алтернативни методи за анализ в нумизматиката. XRF анализи. Изводи.

Заклучение – в него са представени постигнатите цели и изпълнените задачи.

Детайлен списък на цитираната литература, разделен на българска и чуждоезична,

литературни извори, съкращения.

Каталог с основни монетни типове в периода на изследването.

Приложение: Карти, Таблици, Графики.

ИЗБОР НА ТЕМАТА

Изучаването на римските монетни находки е предмет от голямо значение както за монетната история, така и за римската история като цяло. Не само наличието на нумизматичен материал, но и историческият контекст позволява да се проучи влиянието върху монетното обращение.

Спасителните и редовни археологически проучвания в долините на Струма и Места позволяват да се локализируют известни от изворите селища, търговски средища и пътни артерии. Колективните и единични монетни находки заедно с конкретните археологически данни (където е възможно и има информация) и исторически извори, дават ценна информация за политически събития, социално-икономически процеси, население и селищна структура, пазари и пътни мрежи в района.

До момента на представяне на настоящето изследване няма предложен цялостен труд, посветен на монетната циркулация по поречията на Струма и Места в периода I – III в.

ПРИНОСИ НА ДОСЕГАШНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Районът на Югозападна България може да се каже, че е сравнително добре проучен. Регистрирани са значителен брой колективни и единични находки. Голямо постижение в последните години в българската нумизматика е проекта *Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria* (СССНВulg). Вече са публикувани 10 тома на монетните колекции на музеите в градовете Враца, Ловеч, Разград, Смолян, Стара Загора, Пазарджик, Кюстендил, Благоевград, Сандански, Петрич, Гоце Делчев, Хасково и София. Работата успешно продължава и предстои да бъдат публикувани още колекции от българските музеи. Каталогите са унифицирани по примера на европейските и световни нумизматични каталози и най-важното, те са на английски език, което ги прави достояние в световен мащаб за всички заинтересовани. До този момент поредицата обхваща почти изцяло изследвания район, обект на настоящия дисертационен труд.

ТЕРИТОРИАЛЕН ОБХВАТ

Териториалният обхват включва териториите около поречието на реките Струма (Стримон) и Места (Нестос), като проучването е ограничено в рамките на съвременната територия на Република България. Включени са общо четири области и прилежащите им територии. По посока север – юг началото е поставено със столицата на България – София и цялата област, следвана от област Перник, Кюстендил, и приключва с южните административни граници на област Благоевград. На изток, достига Югозападните склонове на Родопи. На юг – граничните райони със Северна Гърция, от Западните Родопи през Славянка до Беласица. На запад територията обхваща зоните по държавната граница с планините Огражден, Малешевска планина, Влахина и Осогово. На север, територията достига през Кюстендилско и Пернишко до Софийското поле и южните склонове на Средна Гора.

Географското местоположение и специфичния ландшафт позволяват долините на Струма и Места да са добре защитени. От икономическа и политическа гледна точка също има редица преимущества. Районът заема средишно положение на Балканите, разполагат със значителни природни, икономически ресурси и демографски потенциал, както и с обща монетна циркулация. През тази територия преминава основният път от Егейското крайбрежие към тракийските земи във вътрешността на полуострова. Контролът върху долините на Струма и Места позволява упражняване на политическо влияние върху Балканския полуостров.

Долините на двете реки Струма (ант. Стрюмон) и Места (ант. Нестос) са изключително интересни райони още от праисторически времена. Долините са артериите, по които са се движили хора, стоки и идеи от хилядолетия наред. Оттук са прониквали егейски влияния поне от II хил. пр. Хр. В близост се намира и златоносната планина Пангей, известна в древността със златните си рудници. Тук изобилства от дървен материал, и плодородна земя. Именно тези природни особености го правят привлекателен за елините, които използват дървения материал за направата на кораби. Наличието на термални извори по долините на Струма и Места привличат древните хора, особено римляните.

Глава I. Кратка предистория. Историографски преглед. Нумизматични онлайн база данни. Римски монетни реформи в периода I - III век.

Първата глава на дисертационния труд е посветена на наличната изворова база, преглед на историографията по темата. Извършен е обзорен преглед на литературата от момента, в който нумизматиката започва своето развитие като наука до съвременната епоха. Разгледани са западноевропейските нумизматични школи с техните представители и приносите, постигнати в различните аспекти на нумизматичната наука. Споменати са водещите европейски и американски нумизматични общества с техните периодични издания и публикации. Направен е критичен преглед, както в българската, така и в чуждата историография, посветена на разглежданата тема.

В началото е представена кратка предистория, която има за цел да запознае читателя с домонетните форми, както и с историята на най-ранните монети от VII – VI в. в Анатолия, Леванта и ЮЕ Европа – Тракия и Елада, чак до появата и навлизането на римското централно монетосечене.

Проследяват се промените в римската монетна система и събитията, дали пряко отражение върху организацията на монетосеченето и монетните номинали. Тя има за цел да очертае рамките на настъпилите монетни реформи през римската епоха и промени в монетосеченето в разглеждания период и да маркира някои важни точки във връзка с изследването.

В края на първа глава вниманието е насочено към съвременната нумизматика. Направен е обстоен преглед на международните проектни база данни, посветени изцяло на дигиталното управление в нумизматичната информация (значителна част от включената информация произхожда от територията на България). Представени са проектът на Американското нумизматично дружество – **Coinhoards.com**; **Corpus Nummorum Thracorum** corpusnummorumthracorum.com – проект на Германско научноизследователско дружество Deutsche Forschungsgemeinschaft, **Roman Provincial Coinage online** – Римските провинциални монети се издават под общата редакция на Андрю Бърнет (Британски музей), Мишел Амандри (Bibliothèque Nationale de France), Крис Хауджего (Ашмолиан музей) и Джером Майрат (Музей на Ашмолиан). Онлайн изданието е базирано в монетния кабинет Хебърдън на музея Ашмолиан, който е част от Оксфордския университет. **Forum Ancient Coins** – рубрика за съвременни/модерни

фалшификати на Иля Прокопов.

След направения историографския обзор могат да бъдат изведени следните изводи: съществува значителна по обем литература, посветена на отделните аспекти от историята на проучванията на територията на Югозападна България.

В началните публикации на монетни находки не са представени метрични данни и илюстрации на монетите. Трябва да се отбележи и фактът, че съобщените монетни находки невинаги са видени лично от професионален нумизмат и често монетите в тях са определяни от непрофесионалисти, което води до редица неточности в съобщаването им.

С годините обаче качеството при публикуциите се повишава значително. Монетният материал вече се определя по актуални каталози (с някои малки изключения). В началото на 80-те години започва използването на каталозите на Матингли и Сиденхам (поредицата RIC). Представят се метричните им данни и се прилагат качествени снимки, но една немалка част от находките остава без илюстрации. Появяват се диаграми за процентното присъствие на императорите и вариациите в теглото на монетите. Някои от авторите определят и степен на износеност на монетите. Разискват се причините за укриването на находките и датировката на укриването.

В заключение може да се пресметне, че до момента е публикуван значително малък процент от известните находки от периода I – III век. Около 50 % от тях обаче, отговарят на съвременните изисквания (определяне на монетите по съвременни каталози; представяне на пълните им технически данни, придружени от качествени и пълни илюстрации), докато останалите са практически неизползваеми и се нуждаят от повторно публикуване.

Глава II. Анализ на колективни и единични монетни находки от области София, Перник, Кюстендил и Благоевград (I – III век).

Тази глава представлява основна част от дисертационния труд не само като обем, но и като акцент на работата. Тя е посветена на прегледа на съществуващата информация за намерени монетни находки и единични монети от Югозападна България. Голямото значение на монетните съкровища е неоспоримо в историческата наука. Комплексният им анализ предоставя изключително ценни данни за датировката на представените в тях емисии, обема на монетната продукция, валутните взаимоотношения или продължителността на циркулацията на монетите. С развитието на археологическата наука и провеждането на редовни археологически разкопки се увеличава първичната информация за открити при проучвания монети, като само малка част от тях са публикувани изцяло.

В структурно отношение е разделена на три части – анализ на колективните монетни находки, анализ на монетите от археологически проучвания и единични монети от нумизматичните фондове в София, Кюстендил и Благоевград и накрая обобщени резултати.

В самото начало на втора глава са представени различните мнения в науката относно дефинициите за монетна находка.

Преди всеки инвентар на колективните монетни находки от съответните четири области е направен подробен преглед на публикациите и монетната циркулация за следните антични градове – Сердика, Пауталия и Никополис ад Нестум.

Анализ и коментар на колективните монетни находки от област София

Последователността при прегледа на колективните монетни находки, открити на територията на София, се определя от техния **terminus post quem**, т.е. най-късно отсечените емисии монети, които са свидетелства за причините за укриването на монетите или разрушаването на сградите, в които са намерени. Представени са монетите от 30 колективни монетни находки с общо 6457 броя монети, както и 593 броя единични монетни находки. Изложението следва един уеднаквен стандарт: местоположение на обекта и резултати от археологическите проучвания; анализ на колективната монетна находка: разпределение на монетите според императорите, при които са отсечени, хронологично представяне и коментар на включените в находката монети (номинали,

датиране, монетни типове), разпределение на монетите спрямо монетарниците им. Този модел на представяне дава възможност за изграждане на една пълна характеристика на колективната находка. Разглеждайки монетите от намерените колективни монетни находки и комплекси се установява преимущество на тези с **terminus post quem между 260 - 276 г.** В шест от колективните монетни находки – „София I”, „София II”, София III–Централна гара“ и др., най-късно отсечените монети се вменват в периода 250 – 252 г.

Най-вероятното събитие, предизвикало трезорирането на сериозен брой монетни съкровища са нашествията на карпите и готите през 250 – 251 г. За сравнение в територията на Долна Мизия са открити 51 съкровища, заровени в земята най-вероятно именно през тези две години, докато в провинция Тракия техният брой е 21. Тяхната многочисленост е безспорно доказателство за масираността на набезите през въпросните две години. Особено впечатление за периода правят и респектиращите им размери (от Плевен–над 4000 монети, от с. Река Девня–при откриването са ок. 100 000, от които 82428 са въведени в научно обръщение).

Анализ и коментар на единичните монетни находки от София

Общата бройка на включените единични монетни находки от нумизматичната колекция на РИМ – София е **296** броя римски императорски монети и **126** броя римски провинциални бронзови монети. Според запазените изображения и надписи върху лицата на монетите в хронологически порядък са разчетени 50 имена на императори и императрици от началото на I до към края на III в. – 284/5 г.

От анализа на провинциални бронзови емисии доминацията на монетите на династия Севери, отсечени в Сердика е абсолютно категорична – общо 117 броя (101 броя принадлежат само на имп. Каракала). Сред тях се открояват две монети на имп. Септимий Север (198 – 213) и сина му Каракала (211 – 217), отсечени при провинциалния управител GAIUS CAECINA LARGUS.

Единични монетни находки от археологическо проучване на обект „Метростанция 8-II”, Сердика, София 2010 – 2012 г.

Проведените археологическите проучвания от 2010–2012 г. на обект „Метростанция 8-II“ предоставят основната засега научна информация за ранната история на Сердика. По време на археологически разкопки в съответните сектори са открити множество бронзови и сребърни монети от I – III век. Общ брой на включените

монети от обекта, касаещи разглеждания период, е **171**. От тях само **34** броя са сребърни монети – денари. Останалите **137** броя се разпределят сред бронзовите номинали като ас, дупондии и сестерции, които са характерни за ежедневните стоково – парични взаимоотношения. Те циркулират основно около мястото на техния произход, като се има предвид ниската им стойност и високото им тегло. Сред тях се откроява изключително рядък монетен екземпляр – **сестерций на Британик**, отсечен при имп. Клавдий. Това е едва четвъртият описан екземпляр, на чийто аверс Британик е изобразен обърнат надясно. Отсичането на монетата се поставя в широкия интервал от 46 – 54 г. Натезава мнението, че сестерцията е продукция на балканска монетарница, разположена вероятно в Тракия. За предполагаемото местоположение на монетарницата може да помогне извършения в лабораторията на НАИМ – БАН **анализ на състава на метала**. Съдържанието на кобалт в състава на метала е относително високо и насочва към района на Източни Родопи, като предполагаем източник на метала, от който е отсечена монетата. Отличителна особеност на оловно – цинковите рудни находища в Източните Родопи е точно повишеното съдържание на кобалт.

Анализ и коментар на колективните и единични монетни находки от област Перник

Броят на включените монети от територията на област Перник е най – малък – общо **130** броя монети от **4** колективни монетни находки. Две от тях – **Глоговица, Трънско – 2001** и **Забел, Трънско – 2001** са с **terminus post quem** управлението на имп. Проб (276 – 282) по време периода на т. нар. Войнишки императори. Сред монетите преобладават сребърните номинали като антониниани – 38 броя и денари – 61 броя. Картината би се променила вследствие на бъдещи проучвания.

Единични монети от археологическото проучване на обект махала „Арбанас”, Радомир

Петдесет и седем монети, открити при разкопките, са датирани от началото на II век до 217/222 г. сл. Хр., когато монетните дворове в Тракия постепенно престават да работят. Според монетните дворове, в които са сечени, те могат да бъдат групирани, както следва: Пауталия – 27 монети, Сердика – 11 монети, Филипопол – 11 монети, Августа Траяна – 5 монети, Траянополис, Анхиало и Никополис ад Нестум – по една монета. Монетите, отсечени в македонския монетен двор са общо седем на брой: три от

Стоби, едната на Домициан (81–96), която е и най-ранната провинциална монета от разглеждания период, две монети на имп. Каракала; един брой монета от Амфиполис, отсечена за имп. Макрин (217–218) и три ΚΟΙΝΟΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ на имп. Марк Аврелий (161 – 180).

Анализ и коментар на колективните и единични монетни находки от област Кюстендил

Следват монетите от територията на област Кюстендил, която заема второ място по брой колективни и единични монетни находки – общо **2705** броя монети от **13** колективни находки и **158** единични монетни находки. За всяка находка освен състав, номинали, датировка, обстоятелства около намирането, място на съхранение, най-късна монета, публикации, съобщения и бюлетини има допълнителен подробен коментар с нумизматичен анализ и паралели (където е възможно).

В анализа са включени единични монетни находки от местностите “Чепрашлъко” и „Тържището” в квартал „Бараково”, Кочериново.

Монетите на Пауталия (274) присъстват в 32 находки от Южна България. На север от Балкана те са представени в 26 находки със 159 екземпляра. Най-голям брой монети от пауталийската градска управа се съдържат в находките от селата Крепост (63), Малиново (57), Тодоричане (35), Аканджиево (31), Любенова махала (20), Висока могила (13), Голяма Брестница (13), Правище (11). Забелязва се известен баланс по отношение на дистрибуцията им на север и юг от Балкана. Проблемите, свързани с монетосеченето, интензитета и циркулацията на пауталийски монети са обект на проучвания на редица автори.

Анализ и коментар на колективните и единични монетни находки от област Благоевград

На последно място е област Благоевград. Техният брой се разпределя по следния начин – **5** броя колективни монетни находки, съдържащи общо **182** единични монети и **1105** броя монети от единични монетни находки.

При прегледа и анализа на единичните находки с ясна локализация, съхранявани във фонда на Регионален исторически музей – Благоевград, бяха обработени приблизително хиляда броя монети от различни археологически обекти, но най-вече откритите през последните години покрай автомагистрала Струма. Работата по

спасителните археологически проучвания по трасето на АМ „Струма“ за момента е приключила, но и до днес регистрираните монетни находки не са публикувани. В изданията на НАИМ – АОР е дадена само обобщена информация за проучванията.

В анализа са включени единични монетни находки от следните обекти в Благоевградска област:

- От проучването на античен град Никополис ад Нестум през годините от 2009 до 2021. Монетни находки показват използването на територията в тази част още преди II в., откогато се определя възникването на града. В насипите от разрушенията на терена в и около сградата се откриват значителен брой монети, които и през тази година потвърждават датировка между III в. пр. Хр. и I в сл. Хр. за предполагаемо съществуване на средище преди създаването на града.

- От археологически обект при с. Мощанец (Лот 3.1., АМ „Струма“) – 2017 година

- От археологически обект Покровник – 2017 и 2018 година

Анализ и коментар на единичните монетни находки от района на Гоце Делчев

От територията на град Гоце Делчев определено преобладават откритите римски провинциални монети. Тяхната обща бройка е **103** спрямо останалите 17 броя сребърни и бронзови императорски монети от района.

Сред римските провинциални монети преобладават тези, отсечени в Тесалоника, Амфиполис и Филипи спрямо останалите единични монети от Сердика, Едеса, Дион, Стоби. Мнозинството от тях са открити в градската територия на град Гоце Делчев с малки изключения от селата Осиково и Копривлен.

Прави впечатление почти тоталното отсъствие на монети от династия Севери, освен две броя денари на имп. Гета и имп. Север Александър, отсечени през 200 – 202 и 223 г. По-голямата част от императорските монети – денари и антониниани са отсечени в Рим.

Анализ и коментар на единичните монетни находки от района на Сандански

От нумизматичния фонд на АМ – Сандански са включен общо 65 броя единични монети. От тях 36 броя са римски императорски монети и 29 броя са римски бронзови

провинциални монети. Римските императорски монети – 36 на брой са от времето на Клавдий I (14–54) до Проб (276–282). Сред разгледаните римски провинциални монети от района абсолютно доминиращи са монетите на Македонския койнон – 20 броя спрямо останалите единични монети от Пауталия, Филипи и Едеса. Мнозинството от тях са открити в градската територия на град Сандански с малки изключения от селата Палат, Ласкарево, Плоски.

Анализ и коментар на единичните монетни находки от района на Петрич

Почти по равно се разпределят императорските и провинциални монети от територията на Петрич. Общо 58 броя римски провинциални монети и 55 броя римски императорски монети. Отсечените градски емисии в градовете Филипи, Тесалоника и Македонски койнон доминират сред римските провинциални монети от района. Според запазените изображения на императорите, при които са отсечени, монетите се разпределят Август (27 – 14) до император Проб (276–282).

ИЗВОДИ

Провинциални бронзови монети

Римската империя създава гъста мрежа от монетарници в новозавладените земи с цел затвърждаване на своята власт, обезпечаване с парични средства и улесняване на търговията в провинциите. При управлението на император Траян (98 – 117) редица градове в новосъздадените провинции Тракия и Мизия получават правото да сечат собствени монети. Най-рано монетосеченето на градовете започва във Филипопол при император Домициан (81–96). При император Хадриан (118–138) е организирано производството в ателиетата на Хадрианопол, Бизия и Анхиало. При Антонин Пий (138–161) монети започват да сечат монетарниците в Пауталия, Платинопол, Никополис ад Иструм; Августа Траяна, Траянопол и Сердика – при Марк Аврелий (161–180); Марцианопол при Комод (177–192). Най-късно и за съвсем кратко време функционира ателието в Никополис ад Нестум при Каракала и Гета. При император Траян (98–117) с еднократна емисия бронзови монети, датирани в 100 г., се поставя началото на монетосеченето на римската колония Деултум. След прекъсване от 110 г. при император Каракала (198–217) през 212 г. се появява първата редовна деултумска серия монети.

Създадени, за да задоволяват нуждите на местния пазар, монетите на провинциалните градски управи в Тракия и Мизия, се разпространяват и извън пределите

на градските територии на отделните градове.

В откритите находки от бронзови монети обикновено преобладават тези, отсечени в най-близката монетарница. Така например, от територията на област София категорично преобладават монетите на император Каракала, сечени в Сердика. Те са 101 броя спрямо останалите 56. Разнообразието на реверсни типове е в периода на самостоятелното управление на императора след като убива брат си Гета (212–217). Това интензивно монетосечене е обвързано и с икономическото развитие на градските центрове, в частност това на Сердика, и с политическата реалност – преминаването на императора през Тракия на път за Мала Азия и има пропаганден характер.

От територията на област Кюстендил се наблюдава преобладаващ брой монети на няколко града. Това са монетите на градските управи в Пауталия и Сердика. Двата големи антични града с гранични територии са свързани с една от основните пътни артерии в провинция Тракия и търговските контакти между тях са напълно естествени. Те са следвани по брой от монетите на Виминациум и Филипопол. Монетните екземпляри, сечени в ателиетата на провинция Македония са слабо представени.

От територията на област Благоевград абсолютно доминиращи са монетите, отсечени в македонските монетарници – Амфиполис, Пела, Филипи и Тесалоника, Едеса, Дион, Стоби. След прекратяване на дейността на тракийските ателиета количеството на монетите, отсечени в монетарниците на провинция Македония, нараства осезаемо, като особено интензивно е монетосеченето на Македонския койнон и Филипи с монетния тип *CONOR – PRAE – PHIL* – с Виктория и три военни щандарта (RPC 1, 1651). От територията на провинция Тракия, с изключение на градската територия на Пауталия, няма публикувани данни за монети на Македонския съюз. Най-вероятно монетите на монетарниците в Македония и в частност на Македонския съюз се разпространяват основно в провинцията и в близко разположените територии в провинция Тракия, от които Пауталийската е гранична.

Монетите от територията на провинция Тракия завършват предимно с емисии от династията на Северите. Това е пряко свързано и с преустановяването на дейността на съответната монетарница.

При анализа на провинциалните бронзови монети, включени в изследването и за които има необходимата информация, преобладават големите номинали от IV и V асария. Разбира се сред мнозинството от монети има и нискоминални от II и III асария, но те са по-скоро изключение.

При деградацията на бронзовите номинали, сечени от централните монетарници на

империята в началото и средата на III век, провинциалният бронз запазва значението си на основно платежно средство на местните пазари на Балканите.

ИЗВОДИ

Колективни монетни находки:

Монетните находки са безценен исторически извор на информация. Причините за тяхното трезориране (укриване в земята) могат да бъдат най-различни. Като една от основните причини за оставянето им в земята до наши дни най-често се посочват многобройните варварски нашествия в пределите на Римската империя. Други обяснения за укриването им в земята са – инцидент със собственика им, епидемии, загуба, инфлационни и други икономически процеси, както и заравянето им като вотивни депозити. За да бъдат използвани като пълноценен исторически извор, монетните находки трябва да отговарят и на определени критерии. В зависимост от степента им на запазеност и информацията, която ни дават, може да се разпределят в четири групи.

Към първата се отнасят находките с изцяло запазен състав и познат контекст на откриване. Към втората група спадат тези, от които липсват няколко монети или е запазен над 2/3 от първоначалния им състав. Към третата група се отнасят находките с неясен контекст на откриване и разпръснатите, но определени от нумизмат находки. Към четвъртата група се причисляват тези с неясен състав и запазена малка част от първоначалния им обем. Коментираните тук находки най-общо могат да се отнесат към втора и трета група.

Изложението следва един уеднаквен стандарт: местоположение на обекта и резултати от археологическите проучвания; анализ на колективната монетна находка: разпределение на монетите според императорите, при които са отсечени, хронологично представяне и коментар на включените в находката монети (номинали, датирани, монетни типове), разпределение на монетите спрямо монетарниците им. Този модел на представяне дава възможност за изграждане на една пълна характеристика на колективната находка. Последователността при прегледа на колективните монетни находки, открити на територията на Югозападна България, се определя от техния *terminus post quem*, т.е. най-късно отсечените емисии монети, които са свидетелства за причините за укриването на монетите или разрушаването на сградите, в които са намерени.

Видно от таблиците в текста е неравномерното съотношение на колективни находки от четирите области. Абсолютно доминираща е област София с общо 30 колективни находки спрямо Перник с 4, Кюстендил с 13 и Благоевград с 5. При около 90% от разгледаните общо 53 колективни монетни находки, се очертава преимуществото на тези с *terminus post quem* в периода 244 – 282 г. Само четири от находките са с различна дата на оставянето им в земята. Техният *terminus post quem* варира от 98 – 180 г. Най-многобройни са находките с последни монети на имп. Траян Деций – 9. Затварянето на съкровищата (т.е. край на тяхното натрупване) е станало по времето на Гордиан III, защото сигурните най-късни монети са от негови емисии, сечени през 241 – 243 г.

Както предполага Върбин Върбанов при нашествията от средата на III век, по-слабо са засегнати югозападните и югоизточните райони на днешна България. Вероятно група варвари стига до Пауталия, където е възможно укрепената част на града да не е превзета, но селищата извън стените ѝ да са ограбени и разрушени.

От анализа на регистрираните колективни находки в изследвания регион е известна само една находка от област София (София – 2015, Сердика V, № 28), при която имаме случай на изключително рядко явление – т.нар. вторично трезориране. Особеното в случая е, че гърнето с монети е открито на неголяма дълбочина, в късноантични пластове, отговарящи на III, IV и дори V в. Този факт донякъде усложнява определянето на времето на укриване на монетите. Вторичното трезориране на съкровището вероятно е станало през IV-V в., като първичното му укриване е било около 235 – 240 г., т.е. 150 – 200 години по-рано. Почти изключено е през IV – V в. да се въведат в повторно обръщение монети от високопробно сребро, каквито са намерените монетни екземпляри.

Находките, съставени само от сребърни монети са 31. Останалите 22 колективни находки са от смесен тип, съдържащи сребърни и бронзови издания в различни процентни съотношения. Съдържащи денарии и сребърни антониниани са общо 31 находки (60%), като мнозинството от тях завършват с емисии от средата на III век.

Изцяло или почти липсват находки, състоящи се само от римски провинциални бронзови монети, но те присъстват в различна степен в находките от Югозападна България.

Ключов момент при анализа на монетни находки е определянето на датата на оставянето им в земята. В много от случаите последната по хронология монета в находката се смята за такава дата. Схващането, че съкровището се заравя и след време се открива като находка, е твърде погрешно и опростено.

В повечето случаи има известно „забавяне“ между най-късната монета и

трезорирането на находката в земята. Това се доказва при проучването на добре датирани нашествия на костобоките в балканските римски провинции през 170 и 171 г. Около 1/3 от монетните находки, укрита при управлението на Марк Аврелий са публикувани и техният *terminus post quem* варира от 161 г. до 169 г. Анализът на всички налични данни позволява да се твърди, че причината за укриването им са нашествията от 170/171 г. Подобна е ситуацията и при находките, свързани с нашествията от III век и частност тези от 242 – 246 г. С голяма доза увереност може да се твърди, че част от находките, завършващи с монети на Гордиан III, остават в земята по време на нашествието през 245 г., когато император е Филип Араб, а след това и Траян Деций. Смесените находки, състоящи се от сребърни и бронзови емисии монети, са важен показател за т. нар. „закъснение“. При тях често последната хронологически монета при бронзовите не е синхронна с тази от сребърните и обратно.

В заключение може да се каже, че публикуваните монетни находки от първа и втора от обособените тук групи са важен исторически извор, особено когато са подкрепени от археологически доказателства.

Единични монетни находки

Направена е статистика на единичните императорски монети според запазените им надписи на реверса. Общият брой на реверсните типове е даден след всеки император и императрица, разпределяйки се от Август (27 – 14) до император Кар (282 – 283).

Номинали

В публикациите от последните години се приема, че съотношението на провинциалните бронзови монети към централните римски емисии е следното: един дупондий = два аса = една монета от IV номинал = две монети от II номинал. В такъв случай стойността на находките с бронзови монети варира от десетина до стотина денара.

Прави впечатление отклонението в теглата на провинциалните бронзови монети, което още веднъж доказва, че те са сечени по метода „*al marc*“, т.е. от определено количество метал се произвежда определен брой екземпляри, без да се следи теглото на всяко ядро. Може да се предположи, че функцията на бронзовите монети е била двойна: да улеснява търговията и да позволи на населението да конвертира златни монети с висока стойност в такива, подходящи за ежедневни нужди, и обратно, когато дойде време да се плащат данъци, да бъдат обърнати в злато. Покупателната способност на населението се оценява спрямо номиналите, които се употребяват – колкото повече са

монетите от малък номинал, толкова по-малка е покупателната способност на населението, което води и до спад в търговските връзки.

Анализът на нумизматичния материал показва слабото представяне на златни монети. Този факт, може би намира своето обяснение в несигурната обстановка, особено в района на Сердика. Поради непрекъснатата заплаха от нападения жителите са принудени да вземат всичко ценно със себе си, когато напускат домовете си.

Монетарници

Спрямо монетарниците си анализираните монети се разпределят по следния начин. От Западна и Централна Европа са представени монетните ателиета на Рим, Сисция, Тицидум, Лугдунум и Медиоладум. От тях с явно преимущество са монетите, сечени в централната монетарница на Рим, която е и най-активна в периода. От Балканските монетарници преобладават отсечените монети в Тесалоника, Антиохия и Сердика. От ателиетата в Азия - Кизик. От Северна Африка – Александрия.

В общ план в изследваната територия категорично преобладават монетите, отсечени в монетарницата на Рим. При монетите на Аврелиан и Проб са добре представени монетите, отсечени в ателиетата на Сердика и Сисция. Факт, който се дължи на временното затваряне на централната римска монетарница и преместване на продукцията на изток.

Глава III. Съвременни методи на изследвания на монетни находки от Югозападна България. XRF анализи.

В глава трета се обръща внимание на въпроси, касаещи съвременните методи на изследване с помощта на рентгеновата флуоресценция (XRF анализатори). Направени са елементни анализи на състава на метала на единчни монети, както и на колективна монетна находка, включени в инвентара на находките в опит за установяване на инфлационните процеси, разтърсили Римската империя. Включени са анализи и на монетен материал от различни исторически периоди, чиято цел е да представи обзор и паралели. Този подход демонстрира, че в нумизматичните източници се крие не по-малко и по-непълноценна информация, отколкото в наративите.

Във втората част са коментирани резултатите от анализирания монетен материал. Получените аналитични данни за основните микроелементи в състава на монетите предполагат, че са използвани минимум два рудника от монетните ателиета за **денари и антониниани**, с възможно използване на **галенит или хлораргирит**, но тези хипотези трябва да се проверят с повече анализ на монети от същия период. Предварителните резултати показват големи вариации в съдържанието на сребро с времевата линия на римските императори с промяна на сребърните стандарти от **90%** (Веспasiан, I век сл. Хр.) до помалко от **55 %** по време на управлението на династия Севери (193 – 235 г.сл. Хр.). Във финалната част са представени сравнителни анализи от фонда на Рим – София и НАИМ – БАН, които чрез съвременния аналитичен метод позволяват да се подходи от малко по-различна гледна точка в доказването или отхвърлянето на хипотеза за съществуването на официна в Сердика в разкритата стая 7, сграда VI по време на археологическото проучване в северната половина на площад „Св. Неделя“ (пред хотел „Балкан“).

Коментари и изводи

Традиционните методи на проучване в нумизматиката вече са изчерпани до голяма степен. Периодизацията на монетните типове и емисии в централното римско сребърно монетосечене е добре документирана, установяването на нови типове и варианти е изключение. Публикуването на монетни находки от археологическите терени проучвания спомага за изясняване на монетната циркулация на място, но в значителна степен се превръща в чиста статистика, отнасяща се до отделния археологически обект, без да допринася в качествено отношение за изясняването на множество въпроси, свързани с интерпретацията на нумизматичния материал в по-широк аспект.

В последно време елементните химически анализи стават все по-популярни, защото стопяват „статичността“ на класическите науки археология и нумизматика и представят свързващата нишка между събитията от тази епоха: минното дело, металургията, икономиката, инфлацията и войните. **Рентгеновата флуоресценция (XRF) разкрива нови възможности за постигане на тази цел чрез неструктивен подход.**

Обобщените данни налагат следните изводи:

Проучените химични елементи в състава на монетната сплав на римските денарии и антониниани може да се разделят на три групи. Първата група формират макроелементи като сребро (Ag) и мед (Cu), като добавянето на мед до 5% заздравява сплавта и намалява корозията на монетите вследствие на циркулацията. Превिшаването на тази стойност е акт на контролиран или неконтролиран инфлационен процес.

Втората група елементи може да се определят като добавки: калай (Sn), цинк (Zn), злато (Au), олово (Pb), желязо (Fe), волфрам (W). Анализите на микроелементите, извършени тук, представят резултати, които са **принос** в изучаването на римското сребърно монетосечене. Проведените анализи доказват, че оловото се явява „тракер“, а не добавка. Малкото количество от този метал (под 1%) в състава на монетите подсказва, че не е добавяно с цел заместване на среброто. Тази вариация на оловото (Pb 0,1 - 0,9%) подсказва за различни производствени технологии, използвани от римските металурзи. Монетните емисии от I в. сл. Хр. до Флавиевата династия се отличават с по-високо съдържание на злато (Au 0,1 - 0,6%) и олово (Pb 0,1 - 0,7%) в сравнение с II и III в. сл. Хр. Този параметър индикира, че среброто е добивано вероятно от оловни руди.

По времето на второто и третото столетие тези стойности на оловото намаляват. При управлението на династията на Северите се наблюдава повишение на съдържанието на калай (Sn 0,9%). Анализите показват, че този метал се използва като добавка при антонинианите по времето на кризата на третото столетие с цел заместител на среброто (Sn 2,5%). Това се налага, тъй като монетите от този период са със занижено съдържание на сребро и добавянето на калай придава блясък, подобен на този на среброто, и нов и свеж вид на емисиите.

В България липсват систематични изследвания, които да включват в анализа си както целият набор от технологични дейности, така и **химичен анализ на състава на метала в монетите**. Създаването на **база данни** с такива анализи биха спомогнали за решаването на редица проблеми, особено около произхода и локализацията на рудните ресурси.

Заклучение

Анализите в изследването са направени въз основа обработката на общо **11330** броя римски императорски и римски провинциални монети, от които една сравнително голяма част с ясно местонамиране. Включените римски императорски (сребърни и бронзови) и римски провинциални монети (бронзови) са от общо четири области – София и Софийско, Перник, Кюстендил и Благоевград.

Общият брой на колективните монетни находки от всички области е **53**, а броят монети в тях е **9474**. Единичните монетни находки от всички области наброяват **1856**.

От територията на област София са включени общо 31 колективни монетни находки с общо 6457 броя монети, както и 593 броя единични монетни находки. Броят на включените монети от територията на област Перник е най – малък – общо 130 броя монети от 4 броя колективни монетни находки. Сред тях преобладават сребърните номинали като денари и антониниани. Следват монетите от територията на област Кюстендил, която заема второ място по брой колективни и единични монетни находки – общо 2705 броя монети от 13 колективни находки и 158 единични монетни находки. На последно място е област Благоевград. Техният брой се разпределя по следния начин – 5 броя колективни монетни находки, съдържащи общо 182 единични монети и 1105 броя монети от единични монетни находки.

Изследваната територия, обхваща земите на водосборните басейни на Струма (ант. Стримон) и Места (ант. Нестос), като проучването е ограничено в рамките на съвременната територия на Република България. На изток, достига Югозападните склонове на Родопи. На юг - граничните райони със Северна Гърция, от Западните Родопи през Славянка до Беласица. На запад територията обхваща зоните по държавната граница с планините Огражден, Малешевска планина, Влахина и Осогово. На север, територията достига през Кюстендилско и Пернишко до Софийското поле.

По своя статус включените в изследването монети от археологически обекти са с разнообразен характер:

- ❖ Основния градски център на Сердика, в чиято градска територия до горната граница на изследването влиза по – голямата част от изследвания период – обект „Метростанция 8 II”
- ❖ Антични селища и градски центрове при днешните Благоевград, Сандански, Гоце Делчев и Петрич.

- ❖ Римска вила рустика и селище – с. Зелен Дол и с. Покровник, тържища – Кочериново, местността “Чепрашлъко”,
- ❖ Късно римско селище и некропол – обект при с. Мощанец

Използвана е информация от публикувани колективни находки, монети от археологически проучвания и единични екземпляри, както и информация за монети, съхранявани във фондовете на музеите в София, Перник, Благоевград, Сандански, Петрич и Гоце Делчев.

В инвентара са включени колективни монетни находки, единични монетни находки, както и римски провинциални монети от четирите области. Важността на данните е още по-голяма заради конкретната археологическа среда, от която произлизат. Единичните находки носят точни индикации за наличие на активен, ежедневен, функциониращ пазар. Самите монети като номинали и метал са с ясно предназначение – за ежедневна употреба.

Пълен статистически анализ на получените резултати не е оправдано да се прави предвид условността и непълнотата на изходните данни. И все пак това не е пречка да се направят някои приблизителни оценки. Дори в момента на приключването на този труд вече се е натрупала нова информация по темата, която следва да бъде включена в бъдеще при евентуална публикация. Картината би се променила вследствие на бъдещи публикации и археологически проучвания в района, но това най – вероятно би довело до лека промяна в процентните съотношения.

На достигнатия етап, само около **25 – 30 %** от всички открити находки са публикувани, но половината от тях се нуждаят от препубликуване поради липсата на илюстрации и технически характеристики, монетите са без описание или не са определени по каталог и не се коментира контекста на откриване им.

При прегледа на колективните монетни находки от споменатите по-горе области в разглеждания район доминират сребърните номинали – денари и антониниани. Те са неизменна част от почти всички разгледани колективни монетни находки, включени в проучването. Тяхното присъствие прави впечатление и при единичните монетни находки от римския период. Чрез анализ и интерпретация става ясно, че римските монети играят решаваща роля в регионалната и местната икономика. Те интегрират местния пазар и финансов механизъм в рамките на обща добре структурирана парична система. Нейната устойчивост позволява римският денарий да се запази като единственото

средство за разплащане от времето на Август до първата половина III век. Именно денарият се превръща в символ и един от основните инструменти за романизацията на местните общности в долините на Средна Струма и Средна Места. Не се наблюдава прекъсване и т. нар. хиатус през разглеждания период.

При бронзовите номинали преобладават – ас, дупондий и сестерций, които са характерни за ежедневните стоково-парични взаимоотношения. Принципът на разпространение на монетите в територии близки до действащите монетарници се наблюдава при значителна част от бронзовите номинали. С преимущество са монетите, отсечени в монетарниците на Тесалоника и Филипи, следвани от Амфиполис и Пела. Присъствието на монети на отдалечените монетни ателиета на Запад е характерно за началото на разглеждания хронологически период. Например една монета, отсечена в монетния двор на Тарако (дн. Тарагона, Испания).

При анализа на римските бронзови провинциалните монети, включени в изследването, за които има достатъчно данни, ясно личи доминацията на големите номинали. Въпреки че за съдържанието на колективните монетни находки като номинал няма информация, много вероятно е провинциалните монети в тях да са именно от IV и V асария – т.е. високостойностни пари, които заслужават да се трезорират. Не трябва да се пренебрегва фактът, че при проучванията са открити и нискоминални монети, но техният брой остава сравнително малък в сравнение с останалите едри номинали и по-често присъстват сред единичните монетни находки. И тук се наблюдава сериозно отклонение в теглото на провинциалните монети. Тези отклонения в теглото на римските провинциални монети могат да се обяснят с обстоятелството, че в Античността при емитирането на бронзови монети точното им тегло не е константна величина. Използваната практика „**al marco**” (тоест от определено количество метал да се отсекаят определен брой монети) не прецизира грамажът им, което е и причината за флукутация в метричните им параметри.

При единичните находки от област София са включени два изключително редки денарии с интересна иконография, отсечени в монетарницата на Антиохия за император Елагабал. Отсечени по повод преместването на императорът в столицата на империята Рим.

Любопитно е наличието и на два денарии с идентична легенда „PLAVTILLAE AVGVSTAE” (една от общо двете аверсни легенди използвани за емисиите на Плавтила. Другата е „PLAVTILLA AVGVSTA”), емитирани от римската имперска монетарница за

съпругата на Каракала – Плавтила. Двамата сключват брак през 202 г. когато тя е провъзгласена с титлата Августа. По същото време започва и отсичането на монети с нейния лик.

Друг интересен и изключително рядък екземпляр от София, открит при редовни археологически проучвания е монетата – сестерций на Британик. Тя е подробно коментирана от Дочка Аладжова. Това е шестият описан екземпляр, на чийто аверс Британик е изобразен обърнат надясно. Отсичането на монетата се поставя в широкия интервал от 46 – 54 г. Натезава мнението, че сестерцията е продукция на балканска монетарница, разположена вероятно в Тракия. За предполагаемото местоположение на монетарницата може да помогне извършения в лабораторията на НАИМ – БАН **анализ на състава на метала**, който е следният: Мед – 72, 97 %, цинк – 24, 50 %, олово – 1, 13 %, сяр – 1, 07 %, манган – 0, 17 %, кобалт – 0, 11 %, молибден – 0, 04 %. Съдържанието на **кобалт** в състава на метала е относително високо и насочва към района на Източни Родопи, като предполагаем източник на метала, от който е отсечена монетата. Отличителна особеност на оловно – цинковите рудни находища в Източните Родопи е точно повишеното съдържание на кобалт.

Сред единичните монетни находки отново от София се среща и един брой монета на Юлия Аквилія Севера – втората съпруга на римския император Елагабал, чието присъствие е изключителна рядкост. От археологическите проучвания на обект Мощанец през 2017 г. също имаме рядък екземпляр на имп. Тетрик I, който е последният император на отцепилата се Галска империя и управлява Галия от 271 до 274 година. В края на своето управление през 274 г. войските на Тетрик I, в битка при Шалон, търпят поражение от имп. Аврелиан. Изображенията, представени върху аверсната и реверсната страна на монетите са познати и коментирани в специализираната нумизматична литература и следват принципите на римското имперско и провинциално монетосечене. В региона на Струма – Места категорично доминират провинциалните бронзови монети, отсечени от градските управи в монетарниците на Сердика и Пауталия.

Значимостта на бронзовите монети на градските управи се изразява в доминиращата им роля на местните пазари, респективно в стоково-паричния поток в края на II и особено през първата половина на III в. Сериозно е присъствието на монети, сечени за имп. Септимий Север и неговият син Каракала спрямо всички останали императори, което говори за активизиране дейността на монетарниците при Септимий Север и наследниците му). Именно при монетите от Тракия и особено при тези от

Сердика най-много типове се срещат върху монетите от император Каракала. Досега са известни повече от 300 типове и вариации, някои от които представят и самия император. След Каракала, както и преди него, не се наблюдава това изобилие на изображения по монетите. Неслучайно точно в този период в провинция Тракия е отсечен и медальон в чест на император Каракала по повод възстановените от него игри в античния град Филипопол.

Прави впечатление слабото присъствие на монети от ателието на Никополис на Места. Общата им бройка включена в инвентара е само 37. От тях 21 броя представляват римски бронзови провинциални монети, сред които преобладават монетите на имп. Септимий Север и сина му Каракала от династия Севери. От тракийските монетарници най-добре е представена продукцията на Паутолия с общо 7 броя за сметка на останалите от Филипопол, Сердика, Филипи и Тесалоника. Но това може би е нормално предвид факта, че най-късно и за съвсем кратко време функционира именно ателието в Никополис ад Нестум при Каракала и Юлия Домна.

Датирането на монетите, емитирани за различните династии, може да бъде направено по няколко признака. Един тях са портретните изображения върху аверсите на монетите, които с течение на годините се променят постоянно. Ако при Септимий Север виждаме изображение на остарял мъж върху по-късните му монетосечения, то при синовете му това е различно. Техните портретни изображения следват етапите им на развитие от деца до зрели мъже.

Другият белег за датиране на монетните емисии са аверсните легенди, които също търпят постоянни промени с времето. Това зависи най – вече от събитията, белязали управлението на династията. Така например знаем, че добавянето на титлата „BRITANNICUS” към лицевите легенди върху монетите на Септимий Север, Гета и Каракала, се поставя през 210 г. за да отбележи победата им над северните каледонски племена. (вж.: *приложение III*)

Накрая най – точното датиране с известна разлика само от месец или два, разчита на няколко номерации на имперските служби като трибунска власт, консулство или императорската акламация на императорът. (вж.: *приложение III*). Още един възможен начин за по-прецизно (при наличието и на епиграфски паметник) датиране на монетни емисии е и наличието на име на провинциален управител на съответната провинция. Той е пряко назначаван от императора със заповед, негов приближен и упражняващ изцяло неговата воля. В провинция Мизия, разделена след 86 г. на Горна и Долна Мизия, а след

Траяново време и в Тракия, губернаторът се наричал легатус Августи про преторе – *legatus Augusti pro praetor*.

В случая имаме две монети, в чиято аверсна легенда е споменато името на провинциалния управител *Gaius Caecina Largus* и една, която отсечена при Тит Статилий Барбар, който по времето на август Септимий Север от 195 до 198 г. е управител на провинция Тракия и участва в издаването на интензивни монетни емисии чрез градските управи на Филипопол, Сердика, Пауталия, Хадрианопол и още много други градове. В периода на управление на ранните Севери, бронзовото монетосечене в Тракия и Долна Мизия е интензивно и с голям обем. Много са реверсните изображения, с военна и парадна тематика. Те са анализирани подробно от проф. Дилиана Ботева и на тяхна база са направени заключения за историята на двете провинции. Реверсни изображения с военна тематика има засвидетелствани именно при провинциалния управител Статилий Барбар, но има такива и след обявяването на Каракала за цезар.

Относно монетите на градските управи в колективните монетни находки, включени в изследването, разполагаме и с информация за изображенията им, но при повечето единични монети върху реверса са представени конвенционалните изображения на божества и персонификации от гръко-римския пантеон – Зевс, Хера, Артемида, Хермес, Арес, Аполон, Дионис, Асклепий, Тюхе, Хигия.

В нумизматичния материал от Пауталия и Сердика откриваме предимно сведения за почитането на здравеносните божества – Асклепий, Хигия, Телесфор, Трите нимфи. Монетите от Сердика свидетелстват за официален култ към две здравеносни божества Асклепий и Аполон н *Ἴητρος (Medicus)*. Характерни са най-вече за монетните емисии по времето на императорите Септимий Север, Каракала и Елагабал.

Едно от проявленията на римската имперска политика е толерантността ѝ към култовете на различните етноси, населяващи огромната ѝ територия. Така върху реверсите на провинциалните монети, в това число и върху тези на Сердика, се появяват изображения на Серапис, на бога – змия Глюкон, чийто култ е пренесен от Пафлагония при Марк Аврелий и др. При разгледаните тук монети изображение на императора има при тези на Каракала. Императорът е изобразен върху три монети. Едната е отсечена в Сердика при Каракала, където той е представен като конник в спокоен ход. Втората монета е сечена в Пауталия при Гета и третата в Никополис ад Нестум за император Каракала. Върху монета от разкопките при с. Мощанец са изобразени Каракала и градската богиня на Сердика.

Запазените и известни епиграфски паметници от римската епоха, открити по долината на Струма, ни показват съществуването на пълноценен градски живот: съществуват III viri (= πολιάρχαι or ἄρχοντες) – главните магистрати на градовете, decuriones (= βουλή / βουλευταί) – членове на градския съвет, μνήμων - архивар, ἀργυροταμία – ковчевник, γερουσία / γερουσιασταί – герусиаст (Тази институция възниква през римската епоха и е свързана с поддържане на култа към императора), ἐπιμελητής τῆς γερουσίας – куратор на герусията, ἀγωνοθέτης – агонотет.

Към днешна дата Хераклея Синтика е сред най – добре проученото и значимо селище/град. През първата половина I век в монетната циркуляция по долината на Средна Струма се появяват и контрамаркирани монети. Контрамарка НРАК се появява върху реверса на монети на град Филипи от типа „Глава над./Двама жреци с впряг волове над.“, като личи стремеж да се постави в свободното поле, под или над композицията на двамата жреци с двойка волове. Контрамарка НРАК се забелязва и върху реверса на бронзова монета на Тиберий от колективната находка от с. Ласкарево (виж стр. 103), община Сандански. Можем да предположим, че тези контрамарки са свързани именно с Хераклея Синтика, разположена в м. Кожух, община Петрич. Вероятно градската управа компенсира липсата на собствено монетосечене чрез контрамаркиране върху монети на други градове, за което е получила съответното разрешение на римските власти. В един по-късен период около 110/115-130 г., Хераклея Синтика дори получава възможността да реализира свое собствено монетосечене.

Обобщената информация както от бюлетините за монетни находки и от поредицата каталози на музейните фондове в Югозападна България, така и от настоящото изследване, осветлява до голяма степен картината, тъй като се прибавя нова информация. Макар представена фрагментарно, картината на монетната циркуляция, най – общо се побира в общоприетата представа и не показва особени отклонения. Обемът и характеристиката на провинциалните монети дават информация за контактите в отделните провинции в рамките на империята. Както е видно от анализирания материал, териториалната концентрация на находките е преди всичко по течения на реките Струма и Места. Значителна част от тях са в границите на градските територии на Сердика и Пауталия и по трасето на значими търговски и военни пътища. Съсредоточени основно в районите на значими пътни артерии Сердика – Филипопол – Хадрианопол; Пауталия – Филипопол; Августа Траяна – Анхиало; Западнопонтийския път и техните разклонения.

Важен елемент от римското усвояване на тракийските земи е осигуряването им с основни пътни артерии, подsigуряващи комуникацията в тях и своевременното придвижване на военни части, както между отделните провинции, така и от Дунавския лимес към вътрешността и южно от Балкана. Римските сухопътни артерии, по които е осъществяван трафикът на стоки и пари от вътрешността на римска Тракия и Македония и между източните и западните провинции са сравнително добре проучени.

В района е функционирала добре развита и организирана пътна мрежа от главни и второстепенни пътища, които благоприятстват контактите между градските центрове по Егейското крайбрежие, селищата и селищните структури във вътрешността на Тракия.

ПРИЛОЖЕНИЯ:

Тази част от изследването включва 4 таблици, в които са анализирани включените единични монети в каталога по тип, емитент, материал, брой и процентно съотношение, онагледени с диаграми; анализ на всички включени в инвентара колективни монетни находки, териториално, по брой, по съдържание, по хронология, онагледени с диаграми. Представени са 5 картни схеми. Каталог, представящ основните монетни типове в римската империя. В таблици монетите са представени по обекти и находки, като са разпределени по владетели, типове изображения и монетарници

В представените графики са показани пиковете на натрупване на монетите, разпределението им по монетарници и присъствието на продукцията на последните по подпериоди.

Справка за научните приноси:

1. Предложеното изследване като първо по рода си за района на Югозападна България в периода I – III век е изградено на базата на 11 184 обработени монети, които включват монетите от 53 колективни находки и 5 археологически обекта;
2. Настоящият дисертационен труд допълва и коригира редица факти от предишни изследвания по отношение на: непълна или погрешна информация за колективни монетни находки и за редки монетни типове;
3. Големият брой анализирани колективни монетни находки и изобилието от единични находки, отразяват категорична интензивна и непрекъсната монетна циркулация в Югозападна Тракия от I до III в. сл. Хр.
4. Чрез анализ на събрания емпиричен материал е направена характеристика на снабдяването на разглеждания регион с продукцията на отделните монетни ателиета в Римската империя;
5. Чрез метода на интердисциплинарния подход са събрани, систематизирани и интерпретирани получените данни от елементните анализи с XRF анализатор на част от монетите, включени в инвентара на находките.
6. Анализът на монетите допълва историческите извори за събитията в разглеждания район и хронологическия период от от I до III в. сл. Хр., като някои от общоприетите представи за историческите събития могат да претърпят корекции, базирани на конкретния нумизматичен материал.

Списък на публикациите по темата:

- I.** Silver coin finds in Sandanski (PARTHICOPOLIS) and its territory dating from 6th to 4th century. By Nina Hadzhieva, Regional Museum of History at Blagoevgrad and Marina Doychinova, Sofia Museum of History. PAPERS OF THE AMERICAN RESEARCH CENTER IN SOFIA, VOLUME 3, Veliko Tarnovo 2017, pp. 337-343;
- II.** COIN COLLECTIONS AND COIN HOARDS FROM BULGARIA
Очерк и каталог на римски републикански, римски провинциални и римски императорски монети в: NUMISMATIC COLLECTION OF THE REGIONAL MUSEUM OF HISTORY SOFIA (ancient Serdica). CCCHBulg IX in series. Sofia 2019, ISBN 978-619-90823-6-2
- III.** Инвентар на колективни монетни находки от Югозападна България в периода I – III в. сл. Хр. STUDIA IURIDICO–HISTORICA, SouthWest University Blagoevgrad, (Книжка 7, година VII, 2017–2018). Под печат
- IV.** B. Borislavov, E. Georgieva, I. Prokopov, M. Doychinova. COIN HOARD FROM THE RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT SITE 11Б – CHUKOVEZER VILLAGE, DRAGOMAN MUNICIPALITY. COMPARATIVE ANALYSIS WITH COIN HOARDS FROM THE REGION OF SOUTHWESTERN BULGARIA. – In: Materials in Archaeology and History of Ancient and Medieval Crimea, № 11 (МАИАСК), 2019, p. 592 – 606
- V.** Doychinova, M. Roman provincial bronze coins from the numismatic fund of the Regional History Museum - Sofia, II - III c. – Proceeding of the Museum of History – Kyustendil, vol. XIX, 2018, p. 239 – 251.
- VI.** Doychinova, M. Roman provincial bronze coins minted in Serdica from the numismatic fund of the Regional History Museum - Sofia, II - III c. – Proceeding of the Museum of History – Kyustendil, vol. XX, 2018, p. 125 – 133.
- VII.** Doychinova, M. CONTEMPORARY COUNTERFEITS OF ANCIENT COINS IN THE FUND OF REGIONAL HISTORY MUSEUM OF SOFIA. – IN: Serdica – Sredets – Sofia, vol. VIII, Faber, 2020, p. 413 – 433. ISBN 978-619-91136-6-0

ЮГОЗАПАДЕН
УНИВЕРСИТЕТ
·НЕОФИТ РИЛСКИ·
УЛ. ИВАН МИХАЙЛОВ 66
2700 БЛАГОЕВГРАД

SOUTH-WEST
UNIVERSITY
·NEOFIT RILSKI·
66 IVAN MIHAILOV' STR.
2700 BLAGOEVGRAD

SOUTHWEST UNIVERSITY "NEOFIT RILSKI"
FACULTY OF LAW AND HISTORY
DEPARTMENT OF HISTORY

ABSTRACT

Of the dissertation for awarding the educational and scientific degree:

Doctor of Philosophy

Title:

**Coins and coin hoards from
1st - 3rd centuries in Southwestern Bulgaria**

PhD Candidate: Marina Borisova Doychinova

Academic Supervisor: Prof. Dr. Dr. Sc. I. Prokopov

Blagoevgrad, 2023

The dissertation was discussed and proposed for defense at an extended meeting of the Department of History held on 08.04.2022 (Part I) and 17.05.2022 (Part II).

The PhD thesis consists of one book body. Total volume - 296 pages. The book body contains: introduction, three chapters, conclusion - total text part 290 pages and bibliography - 350 titles. Appendices - 14 tables, 14 diagrams, 12 maps; catalogue of the main coin types.

The public defense of the dissertation will take place on 2023 at ... hours at at a meeting of the scientific jury composed of:

Prof. Ph. Prof. Vasil Markov - Southwestern University "Neofit Rilski"

Prof. Dr. Dr.Sc. Kalin Porozhanov - Southwestern University "Neofit Rilski"

Prof. Dr. Dochka Vladimirova-Aladzhova - National Archaeological Institute with Museum - BAS

Prof. Dr. Dr.Sc. Dilyana Boteva-Boyanova - Sofia University "St. Kliment Ohridski", Faculty of History

Assoc. Prof. Julia Tsvetkova - Sofia University "St. Kliment Ohridski", Faculty of History

INTRODUCTION

The information gathered, summarised and analysed from the period under consideration in the present study does not necessarily overturn the broad contours of our known explanations, but it does make the understanding of the Roman economic past more reliable, as it is now based on a thicker historical material. The study of Roman coins and coin hoards is a subject of paramount importance for both coinage history and Roman history in general. The present dissertation represents an attempt at a future better understanding of the subject.

OBJECTIVES

Collection and thorough analysis of the information "extracted" from the numismatic material in Southwestern Bulgaria in the period from the 1st to the 2nd century AD;

On the basis of the collected, analyzed and summarized numismatic material to carry out a synthesis, giving the study a contributory character;

To present an overview of the characteristics of the coin circulation as a direct reflection of the socio-economic and political life in the period from the 1st to the 2nd century AD;

The considerable volume of scientific information and the clear awareness of its importance gave rise to the desire to present the results of these studies as fully and comprehensively as possible, with as much detailed picture data as possible. The study does not claim to be totally exhaustive on the subject concerning the collective coin finds and coin circulation in the period. In view of the objectives thus set, the study sets itself the following specific tasks:

BASIC TASKS

To make a thorough review of the collective and single coin finds;

To delineate, as far as possible, clear geographical and chronological boundaries of the region under consideration;

To prepare a detailed inventory of the finds, following the example of the Inventory of Greek Coin Hoards and the Inventory of Coin Hoards in Bulgaria (ICHB), but including details and comments;

To prepare a catalogue presenting only the main types of coins.

To present the characteristics of the coin circulation and monetary circulation in the period of the 1st - 3rd centuries in the studied region.

The focus of the work is the analysis of provincial coinage and issues dedicated to members of the imperial families. Secondary tasks of the dissertation are to trace the historical situation during the chosen period of the Roman Empire's history, from the 1st century to the 3rd century, and to present the main types of coinage and their nature.

METHODS

The main research methods that the author will use are the following:

general methods: generalization, analogy, analysis and synthesis.

Private methods: observation and analysis of available information from Bulgarian numismatics;

Comparison and description;

Work primarily with numismatic collections in the respective regions/areas, as well as fieldwork when possible;

The research is on specific historical and numismatic material that covers a specific territory.

The statistical method was applied in the processing of the material. The single coins and coin finds are presented in an inventory (collective finds), for the elaboration of which two approaches were applied - descriptive and graphic. The methodology of work and the methods of presentation are largely determined by the nature, type and accessibility of the materials and publications. They are tailored to the specific features of the territory and the nature of the coin circulation. The focus is mainly on the coin finds (collective and single) discovered during archaeological research in the districts of Sofia and Blagoevgrad.

CHRONOLOGICAL SCOPE OF THE STUDY

The chronological scope of the present study covers the first period of the Roman Empire called by the provisional term Principate (27 BC - 284 AD). The upper limit of the study is consistent with the reform of Emperor Diocletian. The coinage reform he carried out in 294 gave a completely new look to the coinage system, introducing new types of coins into circulation.

New political and economic conditions in the middle and late 3rd century necessitated radical changes in the organization of the Roman Empire. With the reforms of Emperor Diocletian (284 - 305), the so-called "Principate" system came to an end and the last stage of the centuries-long development of the Roman Empire - the "Dominate" - began. This was also the time in which the final division of the Empire into East and West followed. The subsequent changes and coinages that occurred are not the subject of this thesis.

The period of the 1st - 3rd centuries in the development and history of the Roman Empire is extremely interesting and eventful. We can confidently say that this is also the most powerful period in the history of the Roman Empire.

The reigns of five imperial dynasties are inscribed in these approximately three centuries. The first of these is the Julio-Claudian dynasty (27 BC - 14). This is followed by the Flavian dynasty (69 - 96). From 96 - 192 was the period of the Nerva-Antonine dynasty, and from 192 - 235 was that of the Severans. The last 49 years of the Roman Principate record the reigns of 26 emperors. This is the so-called period of the Warrior Emperors. Most of them did not belong to noble Roman families.

The dissertation includes the available and known collective coin finds (coin hoards) and single coins from the study area in the period from the 1st to the 3rd centuries.

The movement of money has always been and will always be indicative of the functioning of a society - economically, socially and culturally. In all historical epochs, the world has always been guided by the power of money. Its movement over the centuries gives us a clear picture of the events taking place. Money is also the most stable monument from which it is possible for our contemporaries to know more about the history and existence of many peoples who did not have writing.

NUMISMATIC FUNDS IN SOUTH-WESTERN BULGARIA

Numismatic and archaeological materials from the collections of eight museums in Southwestern Bulgaria were used to accomplish the aims and objectives of the study:

- 1.) RHM - Sofia;
- 2.) NAIM - BAS;
- 3.) RHM - Pernik,
- 4.) RHM - Kyustendil ,
- 5.) RHM - Blagoevgrad ,
- 6.) AM - Sandanski,
- 7.) OIM - Gotse Delchev,
- 8.) IM - Petrich.

The dissertation includes both published and unpublished bronze and silver coins from the 1st - 3rd centuries.

Undoubtedly, museum collections have been the victims of abuse over the years, and yet bringing what exists to light brings significant knowledge. In addition to an undeniably richer factual record, the preserved numismatic material brings important new nuances and variety: distinctive faces and new types emerge, finer periodisation emerges, hidden coinage forms come to light. What is newly discovered does not necessarily overturn the broad contours of our known explanations, but it does make the understanding of the Roman economic past more reliable, since it is now based on more dense historical material rather than mere conjecture.

STRUCTURE

The chosen research methodology is directly reflected in the structure of this work:

Introduction, in which the choice of the chosen topic, the set goals and objectives are presented.

Chapter One. Brief background. Historiographical overview. Numismatic online database. Roman coinage reforms in the 1st - 3rd centuries.

Chapter Two. Analysis of coin finds (collective and single). Conclusions and comments.

Chapter Three. Alternative methods of analysis in numismatics. XRF analyses. Conclusions.

Conclusion - it presents the achieved objectives and completed tasks.

Detailed list of cited literature, divided into Bulgarian and foreign language, literary sources, abbreviations.

Catalogue of the main coin types in the period of the study.

Annex: Maps, Tables, Charts.

CHOICE OF TOPIC

The study of Roman coin finds is a subject of great importance for both coinage history and Roman history in general. Not only the availability of numismatic material, but also the historical context makes it possible to study the influence on coin circulation.

Rescue and regular archaeological research in the valleys of Struma and Mesta allows to locate known from the sources settlements, trade centres and road arteries. Collective and single coin finds, together with specific archaeological data (where possible and available) and historical sources, provide valuable information on political events, socio-economic processes, population and settlement structure, markets and road networks in the area.

Up to the time of presentation of the present study, there is no proposed comprehensive work devoted to the coin circulation along the Struma and Mesta rivers in the 1st - 3rd centuries.

CONTRIBUTIONS OF THE PREVIOUS RESEARCH

The region of Southwest Bulgaria can be said to be relatively well explored. A considerable number of collective and single finds have been recorded. A great achievement in recent years in Bulgarian numismatics is the project Coin Collections and Coin Hoards from Bulgaria (CCCHBulg). Already 10 volumes of coin collections of museums in Vratsa, Lovech, Razgrad, Smolyan, Stara Zagora, Pazardzhik, Kyustendil, Blagoevgrad, Sandanski, Petrich, Gotse Delchev, Haskovo and Sofia have been published. The work continues successfully and more collections from Bulgarian museums are to be published. The catalogues are unified following the example of European and world numismatic catalogues and, most importantly, they are in English, which makes them accessible worldwide for all interested. So far the series covers almost entirely the study area, the subject of this thesis.

TERRITORIAL SCOPE

The territorial scope includes the territories around the Struma (Strimon) and Mesta (Nestos) rivers and the study is limited within the modern territory of the Republic of Bulgaria. A total of four districts and their adjacent territories are included. The north-south direction starts with the capital of Bulgaria, Sofia, and the entire district, followed by Pernik, Kyustendil, and ends with the

southern administrative boundaries of Blagoevgrad. To the east, it reaches the south-western slopes of the Rhodope Mountains. In the south - the border areas with Northern Greece, from the Western Rhodopes through Slavyanka to Belasitsa. To the west, the territory covers the areas along the state border with the Ograjden Mountains, the Maleshev Mountains, the Vlahina Mountains and the Osogovo Mountains. In the north, the territory reaches through Kyustendil and Pernik to the Sofia field and the southern slopes of Sredna Gora.

The geographical location and the specific landscape allow the valleys of the Struma and the Mesta to be well protected. From an economic and political point of view there are also a number of advantages. The region occupies a central position in the Balkans, has significant natural, economic resources and demographic potential, as well as a common coin circulation. Through this territory passes the main road from the Aegean coast to the Thracian lands in the interior of the peninsula. Control over the valleys of the Struma and Mesta allowed the exercise of political influence over the Balkan Peninsula.

The valleys of the two rivers Struma (ant. Strumon) and Mesta (ant. Nestos) are extremely interesting areas since prehistoric times. The valleys are the arteries along which people, goods and ideas have moved for millennia. Aegean influences have penetrated from here since at least the 2nd millennium BC. Nearby is the gold-bearing mountain of Pangaea, famous in antiquity for its gold mines. Timber and fertile land abound here. It was these natural features that made it attractive to the Hellenes, who used the timber to make ships. The presence of thermal springs in the valleys of the Struma and the Mesta attracted ancient people, especially the Romans.

Chapter I. Brief Background. Historiographical overview. Numismatic online database. Roman coinage reforms in the 1st - 3rd centuries.

The first chapter of the dissertation is devoted to the available source base, an overview of the historiography on the topic. A review of the literature from the moment numismatics began its development as a science to the modern era is conducted. Western European numismatic schools with their representatives and the contributions made to various aspects of numismatic science are examined. The leading European and American numismatic societies with their periodicals and publications are mentioned. A critical review is made of both Bulgarian and foreign historiography devoted to the topic under consideration.

A brief background is presented at the beginning, which is intended to introduce the reader to the domonet forms, as well as the history of the earliest coins of the 7th - 6th centuries in Anatolia, the Levant and SE Europe - Thrace and Hellas, up to the emergence and penetration of Roman central coinage.

It traces the changes in the Roman coinage system and the events that had a direct impact on the organization of coinage and coin denominations. It aims to outline the framework of the coinage reforms that occurred during the Roman era and the changes in coinage in the period under consideration, and to highlight some important points in relation to the study.

At the end of the first chapter the attention is focused on modern numismatics. A comprehensive review of international project databases devoted entirely to digital management in numismatic information is made (a significant part of the included information originates from the territory of Bulgaria). The project of the American Numismatic Society - **Coinboards.com**; **Corpus Nummorum Thracorum** *corpusnummorumthracorum* are presented.com - a project of the Deutsche Forschungsgemeinschaft; **Roman Provincial Coinage online** - Roman Provincial **Coins** is published under the general editorship of Andrew Burnett (British Museum), Michel Amandry (Bibliothèque Nationale de France), Chris Haughego (Ashmolean Museum) and Jerome Mayrath (Ashmolean Museum). The online edition is based at the Heberden Mint of the Ashmolean Museum, which is part of the University of Oxford. **Forum Ancient Coins** - a column on modern/contemporary forgeries by Ilya Prokopov.

After the historiographical review, the following conclusions can be drawn: there is a considerable amount of literature on the different aspects of the history of exploration in the

territory of Southwest Bulgaria.

The initial publications of the coin finds do not present metric data and illustrations of the coins. Also noteworthy is the fact that reported coin finds are not always seen in person by a professional numismatist, and often the coins in them are identified by non-professionals, leading to a number of inaccuracies in their reporting.

Over the years, however, the quality of the publications has increased significantly. In the early 1980s, the use of the Mattingly and Sydenham catalogues (the RIC series) began. Their metrical data are presented and good quality photographs are applied, but a considerable part of the finds remains without illustrations. Diagrams of the percentages of the emperors and the variations in the weights of the coins appear. Some of the authors also determine the degree of wear of the coins. The reasons for the concealment of the finds and the dating of the concealment are discussed.

In conclusion, it can be estimated that a considerably small percentage of the known finds from the 1st - 3rd century period have been published to date. About 50% of them, however, meet modern requirements (identification of coins according to modern catalogues; presentation of their full technical data accompanied by good quality and complete illustrations), while the rest are practically unusable and need to be republished.

Chapter II. Analysis of collective and single coin finds from the districts of Sofia, Pernik, Kyustendil and Blagoevgrad (1st - 3rd centuries).

This chapter constitutes a major part of the dissertation not only in terms of the volume but also in terms of the focus of the work. It is devoted to the review of the existing information on found coin finds and single coins from Southwestern Bulgaria. The great importance of coin hoards is undeniable in historical science. Their complex analysis provides extremely valuable data on the dating of the issues represented in them, the volume of coin production, currency relationships or the duration of the circulation of the coins. With the development of archaeological science and the conduct of regular archaeological excavations, the primary information on coins discovered in excavations is increasing, and only a few of them have been published in full.

Structurally it is divided into three parts - analysis of the collective coin finds, analysis of the coins from archaeological studies and single coins from the numismatic funds in Sofia, Kyustendil and Blagoevgrad and finally generalized results.

At the very beginning of chapter two, the different opinions in the scholarship on the definitions of coin finds are presented.

Before each inventory of the collective coin finds from the respective four districts, a detailed review of the publications and coin circulation for the following ancient cities - Serdica, Pautalia and Nicopolis ad Nestum - is made.

Analysis and commentary of the collective coin finds from Sofia region

The sequence in the examination of the collective coin finds discovered in the territory of Sofia is determined by their **terminus post quem**, i.e. Coins from 30 collective hoards are presented, with a total of 6457 coins, as well as 593 single hoards. The exposition follows a uniform standard: location of the site and results of the archaeological research; analysis of the collective coin hoard: distribution of the coins according to the emperors under which they were minted, chronological presentation and commentary on the coins included in the hoard (denominations, dating, coin types), distribution of the coins according to their coinages. Examining the coins of the found collective finds and coinage complexes, the advantage of those with **terminus post quem between 260 - 276** is established. In six of the collective coin finds - Sofia I, Sofia II, Sofia III - Central Station, etc., the latest minted coins fit into the period 250 - 252.

The most probable event that caused the vaulting of a serious number of coin hoards were the invasions of the Carpi and the Goths in 250-251. For comparison, 51 treasures were found in the territory of Lower Mysia, buried in the ground most probably in these two years, while in the province of Thrace their number was 21. Their multiplicity is indisputable proof of the massiveness of the raids during the two years in question. The respectable size of the rebellions (from Pleven - over 4000 coins, from S. Reka Devnya-about 100,000 when discovered, of which 82428 were put into scientific circulation).

Analysis and commentary of the single coin finds from Sofia

The total number of the included single coin finds from the numismatic collection of RHM - Sofia is **296** pieces of Roman imperial coins and **126** pieces of Roman provincial bronze coins. According to the preserved images and inscriptions on the faces of the coins in chronological order 50 names of emperors and empresses from the beginning of the 1st to the end of the 3rd century are read - 284/5.

From the analysis of provincial bronze issues the dominance of the coins of the Severi dynasty minted in Serdica is absolutely clear - 117 pieces in total (101 pieces belong only to the emperor Caracalla). Among them, two coins of Emp. Septimius Severus (198-213) and his son Caracalla (211-217), minted under the provincial governor GAIUS CAECINA LARGUS.

Single coin finds from an archaeological survey of the site "Metro Station 8-II", Serdika, Sofia 2010 - 2012.

The archaeological excavations carried out in 2010-2012 at the site of Metro Station 8-II provide the main scientific information on the early history of Serdika. During archaeological excavations in the relevant sectors, numerous bronze and silver coins from the 1st - 3rd centuries were discovered. The total number of included coins from the site concerning the period under consideration is **171**. Of these, only **34** pieces are silver coins - denarii. The remaining **137** pieces are distributed among the bronze denominations such as ases, dupondii and sestertii, which are characteristic of everyday commodity-money relations. They circulate mainly around their place of origin, given their low value and high weight. Among them stands out an extremely rare coinage specimen - a **Britannicus sestertius**, minted at the time of Emperor John of God. Claudius. This is only the fourth described specimen on whose obverse Britannicus is depicted facing right. The minting of the coin is placed in the broad interval of 46-54. The opinion that the sestertius was the production of a Balkan mint, probably located in

Thrace, is strong. The **analysis of the composition of the metal** carried out in the laboratory of NAIM - BAS may help to determine the supposed location of the mint. The cobalt content in the composition of the metal is relatively high and points to the Eastern Rhodopes region as the presumed source of the metal from which the coin was minted. A distinctive feature of the lead-zinc ore deposits in the Eastern Rhodopes is precisely the elevated cobalt content.

Analysis and commentary of the collective and single coin finds from the district Pernik

The number of included coins from the territory of the Pernik region is the smallest - a total of **130** coins from **4** collective finds. Two of them - **Glogovitsa, Transko** - 2001 and **Zabel, Transko** - 2001 are with **terminus post quem** the reign of the emperor. Probus (276 - 282) during the period of the so-called Warrior Emperors. Among the coins, silver denominations predominate as Antoniniani - 38 pieces and denarii - 61 pieces. The picture would change as a result of future research.

Single coins from the archaeological survey of the Arbanas Mahalla site, Radomir

Fifty-seven coins discovered during the excavations were dated from the early 2nd century to 217/222 AD. According to the mints in which they were minted, they can be grouped as follows: Pautalia - 27 coins, Serdica - 11 coins, Philippopolis - 11 coins, Augusta Traiana - 5 coins, Trajanopolis, Anchialos and Nicopolis ad Nestum - one coin each. The coins minted in the Macedonian mint total seven in number: three of Stobi, one of Domitian (81-96), which is also the earliest provincial coin of the period under consideration, two coins of Emp. Macrinus (217-218) and three KOINON MAKEΔONΩN of Emp. Marcus Aurelius (161-180).

Analysis and commentary of the collective and single coin finds from Kyustendil district

The coins from the territory of Kyustendil district follow, which takes second place in the number of collective and single coin finds - a total of **2705** coins from **13** collective finds and **158** single coin finds. For each find, in addition to composition, denominations, dating, circumstances surrounding the find, storage location, latest coin, publications, announcements and bulletins, there is additional detailed commentary with numismatic analysis and parallels (where possible).

The analysis included single coin finds from the localities "Cheprashlako" and

"Tarzhishte" in the Barakovo district, Kocherinovo.

Coins of Pautalia (274) are present in 32 finds from southern Bulgaria. North of the Balkan they are represented in 26 finds with 159 specimens. The largest number of coins of the Pautalian city government is contained in the finds from the villages of Krepost (63), Malinovo (57), Todorichane (35), Akandjievovo (31), Lyubenova mahala (20), Vysoka mound (13), Golyama Brestnitsa (13), Pravishte (11). There is some balance in their distribution north and south of the Balkans. Problems related to the coinage, intensity and circulation of Pautalian coins have been studied by a number of authors.

Analysis and commentary of the collective and single coin finds from Blagoevgrad region

Blagoevgrad district is in last place. Their number is distributed as follows - **5** collective coin finds containing a total of **182** single coins and **1105** single coin finds.

During the review and analysis of the single finds with clear localization, stored in the collection of the Regional History Museum - Blagoevgrad, approximately one thousand coins from various archaeological sites were processed, but mostly those discovered in recent years along the Struma highway. The work on the rescue archaeological excavations along the Struma Motorway has been completed for the time being, but to this day the recorded coin finds have not been published. The publications of the NAIM - AOR give only summary information about the investigations.

The analysis includes single coin finds from the following sites in Blagoevgrad region:

- From the survey of the ancient city of Nicopolis ad Nestum during the years 2009 to 2021. Coin finds show the use of the area in this part already before the 2nd century, from when the emergence of the city is determined. A significant number of coins were found in the mounds from the demolition of the site in and around the building, which again confirm a dating between the 3rd century BC and the 1st century AD. AD for the presumed existence of a centre before the foundation of the city.

-From an archaeological site at the village of Moschanets (Lot 3.1., Struma Motorway)
2017

- From archaeological site Pokrovnik - 2017 and 2018

Analysis and commentary of the single coin finds from the Gotse Delchev area

The territory of Gotse Delchev is definitely dominated by the Roman provincial coins. Their total number is **103** compared to the remaining 17 pieces of silver and bronze imperial coins from the region.

Among the Roman provincial coins, those minted in Thessalonica, Amphipolis and Philippi predominate over the remaining single coins from Serdica, Edessa, Dion, Stobi. The majority of them have been found in the urban territory of Gotse Delchev with a few exceptions from the villages of Osikovo and Koprivlen.

Noteworthy is the almost total absence of coins of the Severi dynasty, except for two denarii of the emperor. Geta and Emp. Severus Alexander, minted in 200 - 202 and 223. The greater part of the imperial coins - denarii and antoniniani - were struck in Rome.

Analysis and commentary of the single coin finds from the region of Sandanski

A total of 65 single coins are included in the numismatic collection of AM - Sandanski. Of these, 36 are Roman imperial coins and 29 are Roman bronze provincial coins. The 36 Roman imperial coins date from the time of Claudius I (14-54) to Probus (276-282). Among the examined Roman provincial coins of the area, the coins of the Macedonian Coenon are absolutely dominant - 20 pieces compared to the remaining single coins from Pautalia, Philippi and Edessa. The majority of them were found in the urban area of Sandanski with a few exceptions from the villages of Palat, Laskarevo, Ploski.

Analysis and commentary of the single coin finds from the area of Petrich

Imperial and provincial coins from the territory of Petrich are almost equally distributed. In total 58 pieces of Roman provincial coins and 55 pieces of Roman imperial coins. The minted city issues in the cities of Philippi, Thessalonica and Macedonian Koinon dominate the Roman provincial coins from the area. According to the extant images of the emperors under whom they were struck, the coins are distributed Augustus (27-14) to Emperor Probus (276-282).

FINDINGS

Provincial bronze coins

The Roman Empire established a dense network of mints in the newly conquered lands to

consolidate its power, provide cash and facilitate trade in the provinces. During the reign of Emperor Trajan (98-117), a number of cities in the newly created provinces of Thrace and Mysia were granted the right to mint their own coins. The earliest coinage of the cities began in Philippopolis under Emperor Domitian (81-96). Under Emperor Hadrian (118-138), production was organized in the studios of Hadrianople, Byzia and Anchialos. Under Antoninus Pius (138-161) coinage began in the mints of Pautalia, Plotinopolis, Nicopolis ad Istrum; Augustus Trajan, Trajanopolis and Serdica under Marcus Aurelius (161-180); Marcianopolis under Commodus (177-192). The studio at Nicopolis ad Nestum under Caracalla and Geta functioned the last and for a very short time. Under the Emperor Trajan (98-117) a single issue of bronze coins, dated at 100, marked the beginning of the coinage of the Roman colony of Deultum. After an interruption of 110 years under Emperor Caracalla (198-217), the first regular Deultum coinage appeared in 212.

Designed to satisfy the needs of the local market, the coins of the provincial city governments in Thrace and Mysia spread beyond the urban territories of the individual cities.

Bronze coin finds are usually dominated by those minted at the nearest mint. For example, the coins of the Emperor Caracalla, minted in Serdica, clearly predominate from the territory of Sofia. They are 101 pieces compared to the remaining 56. The variety of reverse types is in the period of the emperor's independent reign after he killed his brother Geta (212-217). This intensive coinage was linked both to the economic development of the urban centres, in particular that of Serdica, and to the political reality of the emperor's passage through Thrace on his way to Asia Minor, and was propagandistic in nature.

From the territory of Kyustendil district there is a predominant number of coins of several towns. The two large ancient cities with border territories were connected by one of the main thoroughfares in the province of Thrace and trade contacts between them were quite natural. They are followed in number by the coins of Viminacium and Philippopolis. Coin specimens minted in the studios of the province of Macedonia are poorly represented.

The coins minted in the Macedonian mints - Amphipolis, Pella, Philippi and Thessalonica, Edessa, Dion, Stobi - are absolutely dominant from the territory of Blagoevgrad. After the termination of the activity of the Thracian ateliers, the quantity of coins struck in the mints of the province of Macedonia grew noticeably, with a particularly intensive coinage of the Macedonian Coin and Philippi with the COHOR - PRAE - PHIL type with Victoria and three military standards (RPC 1, 1651). There are no published records of coins of the Macedonian Union from the territory of the province of Thrace, with the exception of the urban territory of Pautalia. It is most likely that the coins of the coiners in Macedonia, and in particular of the

Macedonian Union, circulated mainly in the province and in the nearby territories in the province of Thrace, of which Pautalia is a border territory.

The coins from the territory of the province of Thrace end mostly with issues of the dynasty of the North. This is directly related to the discontinuation of the respective mint.

In the analysis of the provincial bronze coins included in the study and for which the necessary information is available, the large nominals of the 4th and 5th Asari predominate. Of course, among the majority of coins there are also low-nominal ones of II and III Asari, but they are rather the exception.

With the degradation of the bronze denominations minted by the central mints of the empire in the early and mid-third century, provincial bronze retained its importance as the main means of payment in the local markets of the Balkans.

FINDINGS

Collective coin finds:

Coin finds are an invaluable historical source of information. The reasons for their vaulting (hiding in the ground) can be many and varied. One of the main reasons for leaving them in the ground until the present day is most often cited as the numerous barbarian invasions within the Roman Empire. Other explanations for hiding them in the ground are - an accident with their owner, epidemics, loss, inflationary and other economic processes, as well as burying them as votive deposits. To be used as a meaningful historical source, coin finds must also meet certain criteria. Depending on their degree of preservation and the information they give us, they can be divided into four groups.

To the first belong the finds with fully preserved composition and known context of discovery. To the second group belong those from which several coins are missing or more than 2/3 of their original composition is preserved. The third group refers to finds with an unclear context of discovery and scattered but numismatically identified finds. The fourth group includes those with unclear composition and a small fraction of their original volume preserved. The finds commented on here can generally be assigned to the second and third groups.

The presentation follows a uniform standard: location of the site and results of the archaeological research; analysis of the collective coinage: distribution of the coins according to the emperors under which they were minted, chronological presentation and commentary on the coins included in the find (nominals, dating, coin types), distribution of the coins according

to their coinage. This pattern of presentation makes it possible to construct a complete characterization of the collective hoard. The sequence in the examination of the collective coin finds discovered in the territory of Southwestern Bulgaria is determined by their terminus post quem, i.e. the latest minted issues of coins that are evidence of the reasons for the concealment of the coins or the destruction of the buildings in which they were found.

What is evident from the tables in the text is the uneven proportion of collective finds from the four districts. Sofia district is absolutely dominant with a total of 30 collective finds compared to Pernik with 4, Kyustendil with 13 and Blagoevgrad with 5. In about 90% of the 53 collective coin finds examined, the predominance of those with a terminus post quem in the period 244 - 282 appears. Only four of the finds have a different date of being left in the ground. Their terminus post quem ranges from 98 - 180. Trajan Decius - 9. The closure of the hoards (i.e. the end of their accumulation) took place in the time of Gordian III, because the certain latest coins are of his issues, minted in 241 - 243.

As Varbin Varbanov suggests, the invasions of the mid-third century affected less the southwestern and southeastern regions of present-day Bulgaria. Probably a group of barbarians reached Pautalia, where it is possible that the fortified part of the city was not captured, but the settlements outside its walls were plundered and destroyed.

From the analysis of the recorded collective finds in the studied region, only one find is known from the Sofia region (Sofia - 2015, Serdika V, No. 28), where we have a case of an extremely rare phenomenon - the so-called secondary vaulting. What is special in this case is that the pot with coins was found at a shallow depth, in Late Antique layers corresponding to the 3rd, 4th and even 5th centuries. This fact somewhat complicates the determination of the time of concealment of the coins. The secondary vaulting of the hoard probably occurred in the 4th-5th centuries, with its primary concealment around 235-240, i.e. 150-200 years earlier. It is almost impossible that coins of high-grade silver, such as the specimens found here, were reintroduced into circulation in the 4th-5th centuries.

The finds composed of silver coins only are 31. The remaining 22 collective finds are of mixed type, containing silver and bronze issues in different percentages. Containing denarii and silver antoniniani are a total of 31 finds (60%), with the majority ending with mid-third century issues.

Finds consisting only of Roman provincial bronze coins are entirely or almost entirely absent, but they are present in varying degrees in finds from southwestern Bulgaria.

A key point in the analysis of coin finds is the determination of the date they were left in the ground. In many cases, the last chronological coin in the find is considered to be such a date.

The notion that treasure is buried and then discovered as a find is too erroneous and simplistic.

In most cases there is some "lag" between the latest coin and the vaulting of the find in the ground. This is demonstrated in the study of the well-dated Costoboc invasions of the Balkan Roman provinces in 170 and 171. About one-third of the coin finds concealed during the reign of Marcus Aurelius have been published and their terminus post quem ranges from 161 to 169. The situation is similar for the finds associated with the invasions of the third century, and in particular those of 242-246. It can be argued with a high degree of confidence that some of the finds ending with coins of Gordian III remained in the ground during the invasion of 245, when Philip the Arab was emperor and then Trajan Decius. The mixed finds, consisting of silver and bronze coin issues, are an important indicator of the so-called "lag". In these, often the last chronological coin in the bronze ones is not synchronous with that of the silver ones and vice versa.

In conclusion, the published coin finds from the first and second of the groups identified here are an important historical source, especially when supported by archaeological evidence.

Single coin finds

The statistics of the single imperial coins according to their preserved inscriptions on the reverse is made. The total number of reverse types is given after each emperor and empress, spreading from Augustus (27 - 14) to Emperor Carus (282 - 283).

Nominals

Recent publications assume that the ratio of provincial bronze coins to central Roman issues is as follows: one dupondius = two aces = one coin of IV denomination = two coins of II denomination. In this case, the value of finds with bronze coins varies from ten to a hundred denarii.

It is noteworthy the deviation in the weights of the provincial bronze coins, which once again proves that they were minted by the "**al marco**" method, i.e. It can be assumed that the function of bronze coins was twofold: to facilitate trade and to allow the population to convert high-value gold coins into those suitable for everyday needs, and conversely, when the time came to pay taxes, to be converted into gold. The purchasing power of the population is assessed in relation to the denominations that are used - the more coins of small denominations, the less purchasing power the population has, which also leads to a decline in trade links.

Analysis of the numismatic material shows the poor representation of gold coins. This fact may be explained by the precarious situation, especially in the area of Serdica. Due to the

constant threat of attacks, inhabitants were forced to take everything of value with them when they left their homes.

Mints

In relation to their coinage, the analyzed coins are distributed as follows. From Western and Central Europe the mints of Rome, Siscia, Ticinum, Lugdunum and Medioladum are represented. Of these, the coins struck in the central mint of Rome, which was also the most active in the period, have a clear advantage. Of the Balkan mints, coins struck in Thessalonica, Antioch and Serdica predominate. From the studios in Asia - Cyzicus. From North Africa - Alexandria.

In general terms, the coins minted in the mint of Rome clearly predominate in the territory studied. The coins of Aurelian and Probus are well represented by coins struck in the studios of Serdica and Siscia. A fact which is due to the temporary closure of the central Roman mint and the shift of production to the east.

Chapter III. Modern methods of research of coin finds from Southwestern Bulgaria. XRF analyses.

Chapter 3 addresses issues concerning modern methods of X-ray fluorescence (XRF) analysis. Elemental analyses are made of the metal composition of single coins as well as of a collective hoard included in the hoard inventory in an attempt to establish the inflationary processes that shook the Roman Empire. Also included are analyses of coinage from various historical periods, the purpose of which is to present an overview and parallels. This approach demonstrates that numismatic sources contain no less and more incomplete information than narratives.

In the second part the results of the analysed coin material are commented. The analytical data obtained for the major trace elements in the composition of the coins suggest that at least two mines from the **denarius and antoninian** mines were used, with possible use of **galena or chlorargyrite**, but these hypotheses need to be tested with more analysis of coins from the same period. Preliminary results show large variations in silver content with the timeline of the Roman emperors with silver standards changing from **90%** (Vespasian, 1st century AD) to less than **55% during the** reign of the Severan dynasty (193-235 AD). In the final part, comparative analyses are presented from the holdings of Rome-Sofia and the NAIM-BAS, which, through the modern analytical method, allow to approach from a slightly different perspective in proving or rejecting the hypothesis of the existence of an official in Serdica in the excavated Room 7, Building VI during the archaeological survey in the northern half of the Square of St. Sergius. Sunday (in front of the Balkan Hotel).

Comments and conclusions

The periodization of coinage types and issues in Central Roman silver coinage is well documented, the establishment of new types and variants being the exception. The publication of coin finds from archaeological fieldwork helps to clarify coin circulation in situ, but to a considerable extent becomes pure statistics relating to the individual archaeological site, without contributing qualitatively to clarifying many issues relating to the interpretation of numismatic material more broadly.

In recent times, elemental chemical analyses have become increasingly popular because they melt away the "static" nature of the classical sciences of archaeology and numismatics and present the connecting thread between the events of this era: mining, metallurgy, economics, inflation and warfare. **X-ray fluorescence (XRF) opens up new possibilities to achieve this goal through a non-destructive approach.**

The aggregated data lead to the following conclusions:

The studied chemical elements in the composition of the coin alloy of Roman denarii and antoniniani can be divided into three groups. The first group is formed by macro elements such as silver (Ag) and copper (Cu), the addition of copper up to 5% strengthens the alloy and reduces the corrosion of the coins due to circulation. Exceeding this value is an act of a controlled or uncontrolled inflationary process.

The second group of elements can be defined as additives: tin (Sn), zinc (Zn), gold (Au), lead (Pb), iron (Fe), tungsten (W). The trace element analyses carried out here present results that contribute **to the** study of Roman silver coinage. The analyses performed prove that lead is a "tracer" and not an additive. The small amount of this metal (less than 1%) in the composition of the coins suggests that it was not added to replace silver. This variation of lead (Pb 0.1 - 0.9%) suggests different production technologies used by Roman metallurgists. Coinage issues from the 1st century AD were also used to mint Pb. AD to the Flavian dynasty are distinguished by a higher gold (Au 0.1 - 0.6%) and lead (Pb 0.1 - 0.7%) content compared to the 2nd and 3rd centuries AD. Pb and Pb and Pb and Pb and Pb and Pb. This parameter indicates that silver was probably extracted from lead ores.

By the time of the second and third centuries, these lead values were declining. During the reign of the Severan dynasty, there was an increase in tin content (Sn 0.9%). Analyses show that this metal was used as an additive by the Antoninians during the crisis of the third century to replace silver (Sn 2.5%). This was necessary because the coins of this period were understated in silver and the addition of tin gave a lustre similar to that of silver and a new and fresh appearance to the issues.

In Bulgaria, there is a lack of systematic studies that include in their analysis both the whole range of technological activities and **chemical analysis of the metal composition of the coins**. The creation of a **database** with such analyses would help to solve a number of problems, especially around the origin and localization of ore resources.

Conclusion

The analyses in the study are based on the processing of a total of **11330** pieces of Roman imperial and Roman provincial coins, of which a relatively large proportion with clear provenance. The included Roman imperial (silver and bronze) and Roman provincial (bronze) coins are from a total of four districts - Sofia and Sofia region, Pernik, Kyustendil and

Blagoevgrad.

The total number of collective coin finds from all districts is **53** and the number of coins in them is **9474**. Single coin finds from all districts number **1856**.

A total of 31 collective coin finds with a total of 6457 coins and 593 single coin finds are included from the territory of Sofia region. The number of included coins from the territory of Pernik district is the smallest - a total of 130 coins from 4 collective coin finds. Among them silver denominations such as denarii and antoniniani predominate. The coins from the territory of Kyustendil district follow, which takes the second place in the number of collective and single coin finds - a total of 2705 coins from 13 collective finds and 158 single coin finds. Blagoevgrad District is in last place. Their number is distributed as follows - 5 collective coin finds containing a total of 182 single coins and 1105 coins from single coin finds.

The study area encompasses the lands of the Struma (Ant. Strimon) and Mesta (Ant. Nestos) watersheds, and the study is limited within the modern territory of the Republic of Bulgaria. In the east, it reaches the south-western slopes of the Rhodope. To the south, the border areas with Northern Greece, from the Western Rhodopes through Slavyanka to Belasitsa. To the west, the territory covers the areas along the state border with the Ograjden Mountains, the Malesheva Mountains, the Vlahina Mountains and the Osogovo Mountains. In the north, the territory reaches through Kyustendil and Pernik to the Sofia field.

In terms of their status, the coins from archaeological sites included in the study are diverse in nature:

- ❖ The main urban centre of Serdica, in whose urban territory up to the upper boundary of the study area the greater part of the study period is included - site "Metro 8 II"
- ❖ Ancient settlements and urban centres at present-day Blagoevgrad, Sandanski, Gotse Delchev and Petrich.
- ❖ Rustic Roman villa and settlement - s. Zelen Dol and s. Pokrovnik, market places - Kocherinovo, the locality "Cheprashlako",
- ❖ Late Roman settlement and necropolis - site at the village of. Moschanets

Information from published collective finds, coins from archaeological studies and single specimens, as well as information on coins stored in the collections of museums in Sofia, Pernik, Blagoevgrad, Sandanski, Petrich and Gotse Delchev was used.

The inventory includes collective coin finds, single coin finds, and Roman provincial coins from the four districts. The importance of the data is even greater because of the particular

archaeological environment from which they originate. The single finds provide accurate indications of an active, daily, functioning market. The coins themselves, in terms of denominations and metal, are clearly intended for everyday use.

A full statistical analysis of the results obtained is not justified given the conditionality and incompleteness of the raw data. Yet this does not prevent some rough estimates from being made. Even at the time of completion of this paper, new information on the subject has already accumulated and should be included in a future publication. The picture would change as a result of future publications and archaeological investigations in the area, but this would most likely result in a slight change in the percentages.

At the stage reached, only about **25-30% of** all the finds have been published, but half of them need republication due to the lack of illustrations and technical characteristics, the coins are without description or are not identified by catalogue and the context of their discovery is not commented.

When reviewing the collective coin finds from the above mentioned areas in the region under consideration, silver denominations - denarii and antoniniani - dominate. They are an invariable part of almost all examined collective coin finds included in the study. Their presence is also striking in the single coin finds from the Roman period. Through analysis and interpretation it is clear that Roman coins played a crucial role in the regional and local economy. They integrated the local market and financial mechanism within a common well-structured monetary system. Its stability allowed the Roman denarius to persist as the sole means of payment from the time of Augustus until the first half of the 3rd century. It was the denarius that became a symbol and one of the main instruments for the Romanization of the local communities in the Middle Strum and Middle Mesta valleys. The so-called hiatus is also not observed during the period under consideration.

The bronze denominations are predominantly ace, dupondius and sestertius, which are characteristic of everyday commodity-money relationships. The principle of coin distribution in territories close to the active mints is observed in a significant part of the bronze nominals. The coins minted in the mints of Thessalonica and Philippi have an advantage, followed by Amphipolis and Pella. The presence of coins of distant mints in the West is characteristic of the beginning of the chronological period under consideration. For example, a coin struck at the mint of Taraco (now Tarragona, Spain).

In the analysis of the Roman bronze provincial coins included in the study, for which

sufficient data are available, the dominance of large denominations is clearly evident. Although there is no information on the content of the collective finds in terms of denomination, it is very likely that the provincial coins in them are precisely of the **4th** and **5th** Asari - i.e. high-value money worthy of treasury. The fact that low-denomination coins have also been found during the surveys should not be overlooked, but their number remains relatively small compared to other large denominations and they are more often present among the single-denomination finds. Here again, there is a serious variation in the weight of provincial coins. These variations in the weight of Roman provincial coins can be explained by the fact that in Antiquity, when bronze coins were issued, their exact weight was not a constant quantity. The practice of '**al marco**' (i.e. to mint a certain number of coins from a certain amount of metal) did not specify their weight, which is the reason for the fluctuation in their metric parameters.

The single finds from the Sofia region include two extremely rare denarii with interesting iconography, minted in the mint of Antioch for Emperor Elagabalus. Struck on the occasion of the emperor's move to the capital of the empire, Rome.

Curiously, there are also two denarii with the identical legend "PLAVTILLAE AVGVSTAE" (one of the two obverse legends used for Plautilla's issues. The other is "PLAVTILLA AVGVSTA") issued by the Roman imperial mint for Caracalla's wife, Plautilla. The two were married in 202 when she was proclaimed with the title Augusta. At the same time the minting of coins with her face began.

Another interesting and extremely rare specimen from Sofia, discovered during regular archaeological research, is the coin - the sestertius of Britannicus. It is commented in detail by Dochka Aladzhova. This is the sixth described specimen on whose obverse Britannicus is depicted facing right. The minting of the coin is placed in the broad range of 46-54. The opinion that the sestertius is the production of a Balkan mint, probably located in Thrace, is strong. The analysis of the **metal composition** carried out in the laboratory of NAIM - BAS may help to determine the supposed location of the mint, which is as follows. The **cobalt** content in the composition of the metal is relatively high and points to the region of the Eastern Rhodopes as the presumed source of the metal from which the coin was minted. A distinctive feature of the lead-zinc ore deposits in the Eastern Rhodopes is precisely the elevated cobalt content.

Among the single coin finds from Sofia there is also a coin of Julia Aquilia Severa - the second wife of the Roman Emperor Elagabalus, whose presence is extremely rare. From the archaeological excavations at the site of Moshtanets in 2017 we also have a rare specimen of Emperor Elabal. At the end of his reign in 274, the troops of Tetricus I, at the Battle of Chalons,

suffered defeat by the Emperor of Gaul, Aurelian. The images presented on the obverse and reverse of the coins are well known and commented upon in specialist numismatic literature and follow the principles of Roman imperial and provincial coinage.

In the region of Struma-Mesta the provincial bronze coins minted by the city governments in the mints of Serdica and Pautalia definitely dominate.

The significance of the bronze coins of the city governments is reflected in their dominant role in the local markets, respectively in the commodity-money flow at the end of the 2nd and especially in the first half of the 3rd century. The presence of coins minted for the emperor Septimius Severus and his son Caracalla in relation to all other emperors, which speaks of the intensification of the activity of the coiners under Septimius Severus and his successors). It is in the coins of Thrace, and especially those of Serdica, that the greatest number of types are found on the coins of the Emperor Caracalla. More than 300 types and variations are known so far, some of which represent the emperor himself. After Caracalla, as before him, this abundance of images on coins is not seen. It is no coincidence that it was in this period that a medallion was struck in the province of Thrace in honour of the Emperor Caracalla on the occasion of the games he restored in the ancient city of Philippopolis.

Noteworthy is the scant presence of coins from the Nicopolis studio on the Mesta. Their total number included in the inventory is only 37. Of these, 21 pieces represent Roman bronze provincial coins, among which the coins of Emperor Septimius Severus and his son Caracalla of the Severi dynasty. Of the Thracian mints, the production of Pautalia is the best represented with a total of 7 pieces at the expense of the others from Philippopolis, Serdica, Philippi and Thessalonica. But this is perhaps normal given that it was the studio at Nicopolis ad Nestum under Caracalla and Julia Domna that functioned the latest and for a very short time.

The dating of the coins issued for the different dynasties can be done by several signs. One of these is the portrait images on the obverses of the coins, which change constantly over the years. If with Septimius Severus we see a depiction of an aged man on his later coinage, this is different with his sons. Their portraits follow their stages of development from children to mature men.

The other dating mark of the coin issues are the obverse legends, which also undergo constant changes over time. This depends mostly on the events that marked the reign of the dynasty. We know, for example, that the addition of the title "BRITANNICUS" to the obverse legends on the coins of Septimius Severus, Geta and Caracalla was placed in 210 to

commemorate their victory over the northern Caledonian tribes (see *Appendix III*).

Finally, the most accurate dating, with some difference of only a month or two, relies on several numberings of imperial offices such as the tribunate, the consulship or the imperial acclamation of the emperor (see *Appendix III*). Yet another possible way of dating coin issues more accurately (in the presence of an epigraphic monument as well) is the presence of the name of the provincial governor of the province concerned. He was directly appointed by the emperor by order, his crony, and exercising his full will. In the province of Mysia, divided after 86 into Upper and Lower Mysia, and after Trajan's time also in Thrace, the governor was called *legatus Augusti pro praetor*.

In this case we have two coins whose obverse legend mentions the name of the provincial governor Gaius Caecina Largus and one which was minted under Titus Statilius Barbarus, who was governor of the province of Thrace under Augustus Septimius Severus from 195 to 198 and was involved in intensive coinage through the city governments of Philippopolis, Serdica, Pautalia, Hadrianopolis and many other cities. During the reign of the early Severi, bronze coinage in Thrace and Lower Mysia was intense and voluminous. Reverse images, with military and ceremonial themes, are numerous. They have been analysed in detail by Prof. Dilyana Boteva and on their basis conclusions are drawn about the history of the two provinces. Reverse images with military themes are attested precisely under the provincial governor Statilius Barbarus, but there are also some after the proclamation of Caracalla as Caesar.

Regarding the coins of the city governments in the collective coin finds included in the study, we also have information about their images, but in most of the single coins on the reverse are represented the conventional images of deities and personifications of the Greco-Roman pantheon - Zeus, Hera, Artemis, Hermes, Ares, Apollo, Dionysus, Asclepius, Tyche, Hygeia.

In the numismatic material from Pautalia and Serdica we find mainly information about the worship of the health-bearing deities - Asclepius, Hygia, Telesphorus, the Three Nymphs. Coins from Serdica testify to the official cult of two health deities, Asclepius and Apollo $\eta\tau\rho\varsigma$ (Medicus). They are especially characteristic of the coinage of the emperors Septimius Severus, Caracalla and Elagabalus.

One of the manifestations of Roman imperial policy was its tolerance of the cults of the various ethnic groups that inhabited its vast territory. Thus, on the reverses of provincial coins, including those of Serdica, appear images of Serapis, of the serpent-god Glucon, whose cult was transferred from Paphlagonia under Marcus Aurelius, etc. On the coins examined here, the

emperor is depicted on those of Caracalla. The emperor is depicted on three coins. One was struck at Serdica under Caracalla, where he is represented as a horseman at a leisurely pace. The second coin was struck at Pautalia at Geta and the third at Nicopolis ad Nestum for the Emperor Caracalla. On a coin from the excavations at s. Moshtanets depicts Caracalla and the city goddess of Serdica.

The preserved and known epigraphic monuments from the Roman era found along the Struma valley show us the existence of a full urban life: IIII viri (= πολιτάρχαι or ἄρχοντες) - the chief magistrates of the cities, decuriones (= βουλή / βουλευταί) - members of the city council, μνήμων - archivist, ἀργυροταμίας - treasurer existed, γερουσία / γερουσιασταί - gerusiast (This institution originated in the Roman era and was associated with maintaining the cult of the emperor), ἐπιμελητῆς τῆς γερουσίας - curator of the gerusia, ἀγωνοθέτης - agonot.

To date, Heraclea Syntytyca is among the most well-studied and significant settlement/city. In the first half of the 1st century, countermarked coins appeared in the coin circulation of the Middle Strum valley. The countermark NRAK appears on the reverse of coins of the city of Philippi of the type "Head above./Two priests with a yoke of oxen above.", showing an effort to place it in the free field, below or above the composition of the two priests with a pair of oxen. The countermark HRAK is also visible on the reverse of a bronze coin of Tiberius from the collective find of the s. Laskarevo (see p. 103), Sandanski municipality. We can assume that these countermarks are related precisely to Heraclea Synthica, located in m. It is likely that the city government compensated for the lack of its own coinage by countermarking coins of other cities, for which it obtained the appropriate permission of the Roman authorities. In a later period, around 110/115-130, Heraclea Syntyryca even got the opportunity to realize its own coinage.

The summarized information from the bulletins on coin finds and from the series of catalogues of museum collections in Southwestern Bulgaria, as well as from the present study, illuminates the picture to a large extent as new information is added. Although presented in a fragmentary way, the picture of the coin circulation, in general, fits the generally accepted picture and shows no particular deviations. The volume and characteristics of the provincial coins provide information about the contacts in the individual provinces within the empire. As is evident from the analysed material, the territorial concentration of the finds is primarily along the courses of the Struma and Mesta rivers. A significant part of them are within the urban territories of Serdica and Pautalia and along the routes of important trade and military routes.

They are mainly concentrated in the areas of important road arteries Serdica - Philippopolis - Hadrianopolis; Pautalia - Philippopolis; Augusta Traiana - Anchialos; the West Pontic Road and their branches.

An important element of the Roman conquest of the Thracian lands was their provision with major road arteries, ensuring communication within them and the timely movement of troops, both between the different provinces and from the Danubian Limes to the interior and south of the Balkans. The Roman land arteries along which the traffic of goods and money was carried from the interior of Roman Thrace and Macedonia and between the eastern and western provinces are relatively well studied.

The region had a well-developed and organized road network of main and secondary roads, which facilitated contacts between the urban centers on the Aegean coast, the settlements and settlement structures in the interior of Thrace.

APPLICATIONS:

This part of the study includes 4 tables in which the single coins included in the catalogue are analysed by type, issuer, material, number and percentage, illustrated with diagrams; analysis of all the collective coin finds included in the inventory, territorially, by number, by content, by chronology, illustrated with diagrams. 5 map charts are presented. Catalogue presenting the main coin types in the Roman Empire. In tables, coins are presented by site and find, and are divided by rulers, image types and coinage

The graphs presented show the peaks of coin accumulation, their distribution by coinage and the presence of the latter's production by subperiod.

Reference for scientific contributions:

1. The proposed study is the first of its kind for the region of Southwestern Bulgaria in the period of the 1st - 3rd centuries and is based on 11 184 processed coins, which include the coins from 53 collective finds and 5 archaeological sites;
2. The present dissertation complements and corrects a number of facts from previous studies regarding: incomplete or erroneous information about collective coin finds and rare coin types;
3. The large number of analysed collective coin finds and the abundance of single finds reflect a definite intensive and continuous coin circulation in Southwestern Thrace from the 1st to the 2nd century AD. AD.
4. Through the analysis of the collected empirical material, a characterization of the supply of the examined region with the production of the individual coinage studios in the Roman Empire is made;
5. Using the method of interdisciplinary approach, the data obtained from the elemental analyses with an XRF analyzer of some of the coins included in the inventory of finds were collected, systematized and interpreted.
6. The analysis of the coins complements the historical sources about the events in the area and the chronological period from the 1st to the 2nd century AD. Some of the generally accepted ideas about historical events may undergo adjustments based on the specific numismatic material.

List of publications on the topic of the dissertation:

- I.** Silver coin finds in Sandanski (PARTHICOPOLIS) and its territory dating from 6th to 4th century. By Nina Hadzhieva, Regional Museum of History at Blagoevgrad and Marina Doychinova, Sofia Museum of History. PAPERS OF THE AMERICAN RESEARCH CENTER IN SOFIA, VOLUME 3, Veliko Tarnovo 2017, pp. 337-343;
- II.** COIN COLLECTIONS AND COIN HOARDS FROM BULGARIA
A survey and catalogue of Roman Republican, Roman Provincial and Roman Imperial coins in NUMISMATIC COLLECTION OF THE REGIONAL MUSEUM OF HISTORY SOFIA (ancient Serdica). CCCHBulg IX in series. Sofia 2019, ISBN 978-619-90823-6-2
- III.** Inventory of collective coin finds from Southwestern Bulgaria in the period I - III c. AD. STUDIA IURIDICO-HISTORICA, SouthWest University Blagoevgrad, (Issue 7, Year VII, 2017-2018). Forthcoming
- IV.** B. Borislavov, E. Georgieva, I. Prokopov, M. Doychinova. COIN HOARD FROM THE RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AT SITE 11B - CHUKOVEZER VILLAGE, DRAGOMAN MUNICIPALITY. COMPARATIVE ANALYSIS WITH COIN HOARDS FROM THE REGION OF SOUTHWESTERN BULGARIA. - In.
- V.** Doychinova, M. Roman provincial bronze coins from the numismatic fund of the Regional History Museum - Sofia, II - III c. - Proceeding of the Museum of History - Kyustendil, vol. XIX, 2018, p. 239 - 251.
- VI.** Doychinova, M. Roman provincial bronze coins minted in Serdica from the numismatic fund of the Regional History Museum - Sofia, II - III c. - Proceeding of the Museum of History - Kyustendil, vol. XX, 2018, p. 125 - 133.
- VII.** Doychinova, M. CONTEMPORARY COUNTERFEITS OF ANCIENT COINS IN THE FUND OF REGIONAL HISTORY MUSEUM OF SOFIA. - IN: Serdica - Sredets - Sofia, vol. VIII, Faber, 2020, p. 413 - 433. ISBN 978-619-91136-6-0

